

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 4 maj 1926 kl. 3 e. m.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion angående förenkling och mildring av nuvarande restriktionssystem.

Uti en inom andra kammaren avgiven och till kammarens andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 311, hava herrar *Lithander* och *Lindskog* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående möjligheten och lämpligheten att vidtaga sådana ändringar i nuvarande restriktionssystem, att detsamma förenklas och mildras.

Motionen

Som motivering för denna hemställan hava motionärerna åberopat motion nr 310, vartill utskottet tillåter sig hänvisa.

Jämlikt 46 § riksdagsordningen har utskottet begärt och erhållit kontrollstyrelsens yttrande i anledning av motionen. I yttrandet, som återfinnes såsom bilaga till detta utlåtande, har styrelsen dels behandlat den föreliggande frågan principiellt, dels ingående bemött motionärernas anmärkningar mot vissa av kontrollstyrelsen vidtagna åtgärder samt redogjort för de detaljer i »restriktionssystemet», som beröras av dessa anmärkningar.

Kontrollstyrelsens yttrande.

I motionens motivering omnämnas olika frågor, som angå tillämpningen av gällande rusdrycksförsäljningsförordning, och kritiseras kontrollstyrelsens åtgärder i dessa frågor. Endast på en punkt vända sig motionärerna mot själva förordningen. Kontrollstyrelsens sätt att tillämpa stadgandet i 25 § 2 mom. tredje stycket (angående utskänkingsrättighetsinnehavares ekonomiska förhållande till myckenheten utskänkta rusdrycker) har nämligen föranlett motionärerna att uttala, att de anse »en ändring av nämnda paragraf vara av behovet synnerligen påkallad».

Utskottet.

Med »nuvarande restriktionssystem» torde således motionärerna avse de regler för tillämpningen av rusdrycksförsäljningsförordningen, som tillkommit genom kontrollstyrelsens verksamhet.

Ett av de grundläggande dragen för gällande lagstiftning angående försäljning av rusdrycker är, att bestämmelserna på många punkter äro maximibestämmelser och att de tillämpande myndigheterna äga att vidtaga inskränkningar inom ramen för dessa bestämmelser. Härvid hava de att iakttaga det i 63 § av rusdrycksförsäljningsförordningen angivna ändamålet med lagstiftningen nämligen, att all försäljning skall ordnas så att därmed åstadkommes

så ringa skada som möjligt och att syftet med de i förordningen givna stadganden sålunda i största möjliga utsträckning vinnes.

Det är mot bakgrunden av nyss återgivna huvudstadgande, som såväl förordningens detaljföreskrifter som myndigheternas tillämpningsåtgärder böra ses. I den mån förordningen och dess tillämpning bidraga till att återhålla missbruket av rusdrycker torde det icke böra komma i fråga, att man från statsmakternas sida ingriper för att mildra nu gällande restriktionssystem.

Utskottet vill även erinra om att riksdagens kamrar nyligen avslagit väckta motioner (nr 186 i första kammaren och nr 261 i andra kammaren) om skärpning av restriktionerna, nämligen en sänkning av maximigränsen för utminuterung av rusdrycker. Det avgörande skälet för detta avslag var, »att ett bifall till motionerna i det nuvarande läget skulle skapa ett irritationsmoment, vilket utan tvivel komme ett utgöra hinder för andra verkligt nykterhetsfrämjande åtgärder». Från denna synpunkt förefaller det utskottet icke heller tillrädligt att biträda förslag om ändringar i nuvarande restriktionssystem, som gå ut på ett mildrande av detsamma.

Väl kunna olika meningar hysas om detaljerna i gällande lagstiftning och dess tillämpning, och intet kontrollsystem kan ordnas till allas belåtenhet. I stort sett torde det hittills tillämpade systemet hava bidragit till att motverka missbruket av rusdrycker. Med hänsyn härtill och då ett godkännande av de av motionärerna angivna riktlinjerna skulle menligt inverka på möjligheterna att uppnå gällande lagstiftnings syfte, får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Stockholm den 4 maj 1926.

Å utskottets vägnar:

NILS HOLMSTRÖM.

Närvarande: herrar *Holmström* i Gävle, *Petersson* i Broaryd, *Brännberg*, fru *Thüring*, herr *Holmberg*, fröken *Wellin*, herrar *Högström*, *Lundkvist*, *Weibull* och *Bodén*.

Reservation

av herr *Holmström* i Gävle, fröken *Wellin* och herr *Weibull*, vilka ansett, att utskottet i sitt utlåtande även bort göra följande uttalande:

I sitt ovan nämnda beslut den 21 sistlidna april har riksdagen vidare uttalat: »Den känslighet, som just nu i detta avseende utmärker den allmänna opi-

nionen, bör mana till en viss försiktighet i fråga om generella förändringar i restriktionssystemet.»

Att den allmänna opinionen nu karakteriseras av en sådan känslighet torde bero därpå, att restriktionssystemet i sin tillämpning drivits intill och i några fall utöver gränsen för det lämpliga.

Då det är av mycket stor betydelse, att restriktionssystemet icke göres onödigt impopulärt, torde det vara nödvändigt, att kontrollstyrelsen och systembolagen följa riksdagens föredöme av den 21 april 1926 och i högre grad taga hänsyn till den allmänna opinionen.

Det torde emellertid vara önskvärt, att arbetet på detta ömtåliga område får fortgå såvitt möjligt ostört av ingripande från statsmakternas sida under så lång tid, att formerna hinna att någorlunda stadga sig och resultatet av arbetet kan bättre överblickas och värdesättas.

En kontrollåtgärd är emellertid av den art, att den enligt utskottets mening icke bör bli föremål för någon vidare prövning utan omedelbart avvisas. Det är den »anonyma kontrollen». Denna är till hela sitt väsen så motbjudande för svensk rättsuppfattning, att man måste bestämt motsätta sig, att den infördes som ett officiellt institut i svenskt samhällsliv. Den allmänna opinionen har också mycket skarpt reagerat däremot.

Den »anonyma kontrollen» bör för övrigt vara obehövlig, då den »öppna kontrollen» torde kunna göras effektiv och det med kontrollen avsedda målet därmed torde kunna vinnas.

*Bil.**Till riksdagens andra kammarens tillfälliga utskott nr 2.*

Genom beslut den 12 februari 1926 har Kungl. Maj:t anbefallt kontrollstyrelsen att till riksdagens andra kammarens tillfälliga utskott nr 2 avgiva utlåtande över tvenne inom andra kammaren av herrar Lithander och Lindskog väckta motioner, nr 310 angående överförande av kontrollstyrelsens arbetsuppgifter till andra ämbetsverk och myndigheter samt nr 311 angående förenkling och mildring av nuvarande restriktionssystem.

I anledning härav får kontrollstyrelsen anföra följande.

I. Inledning.

I motionen nr 310 erinra motionärerna till en början därom, att i motionen nr 192 år 1923 i andra kammaren hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande av förslag till sådan ändring i gällande bestämmelser rörande kontrollen å tillverkning och försäljning av spritdrycker och maltdrycker, socker m. m., att kontrollstyrelsen måtte upphöra och dess arbetsuppgifter överflyttas till andra statsförvaltningens organ, men att motionen ej vann riksdagens bifall. Ett förbilligande och förenklande av kontrollstyrelsens arbetsuppgifter hade dock, anse motionärerna, säkerligen stått att ernå genom den år 1923 föreslagna överflyttningen av arbetet till andra ämbetsverk, utan att därmed nykterhetssynpunkterna i någon mån behövt efter sättas. Anledningen till att motionärerna ånyo framlägga det av andra kammaren år 1923 avvisade förslaget angiva de vara vissa av kontrollstyrelsen, sedan sagda motion behandlades av riksdagen, utfärdade förhållningsorder till systembolagen och i övrigt vidtagna åtgärder. Dessa åtgärder hava enligt motionärernas mening varit av den art, att de ansett nödigt, att riksdagen ånyo till prövning upptager icke blott frågan om kontrollstyrelsens upphörande utan även »frågan om revision av nu gällande, till stor del av kontrollstyrelsen på egen hand utarbetade restriktionssystem».

Motionen nr 310 en motivering till yrkandet i motionen nr 311.

I själva verket beröra motionärerna i motionen praktiskt taget icke frågan om kontrollstyrelsens ställning som ämbetsverk. I detta avseende hänvisa de allenast till den ovannämnda motionen nr 192 i andra kammaren vid 1923 års riksdag. I motionen nr 310 uppehålla de sig uteslutande vid olika frågor, som röra tillämpningen av gällande rusdrycksförsäljningsförordning. Motionen nr 310 är sålunda i stort sett att betrakta såsom allenast en motivering till det i

motionen nr 311 framställda utredningsyrkandet. Vid sådant förhållande tillåter sig kontrollstyrelsen rörande den ifrågasatta indragningen av styrelsen dels hänvisa till det yttrande, som kontrollstyrelsen den 12 mars 1923 avgav till andra kammarens andra tillfälliga utskott över den ovan omnämnda motionen nr 192, dels erinra därom att styrelsen genom beslut vid 1924 års riksdag omorganiserats, varvid såväl besparingar som förenklingar i arbetet åstadkommits.

Kontrollstyrelsen tillåter sig härefter att till behandling upptaga de anmärkningar, som i motionen riktats mot styrelsen för dess befattning i ena eller andra avseendet med gällande rusdryckslagstiftnings tillämpning.

Motionärerna återgiva vissa delar av 19 § 2 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen och vissa bestämmelser i den för kontrollstyrelsen gällande instruktionen och göra därefter med stöd av dessa citat följande uttalande: »Stödd på ovan anförda, ytterst vaga bestämmelser har kontrollstyrelsen utfärdat ett stort antal dekret, som på ett betänkligt sätt inkräktat på den personliga friheten». Häremot vill kontrollstyrelsen framhålla, att en lagstiftning av den restriktiva natur som den nuvarande rusdryckslagstiftningen *med nödvändighet måste ingripa på den personliga frihetens område*. Olika meningar kunna visserligen göras gällande, hur långt detta ingripande bör ske. Kontrollstyrelsen har vid handläggningen av hithörande frågor alltid sökt att förena den önskvärda effektiviteten hos tillämpningsbestämmelserna med vederbörligt aktgivande på den personliga frihetens krav. Kontrollstyrelsen tror sig också i allmänhet hava vid de synnerligen svåra och ömtåliga överväganden, som ägt rum, träffat ett riktigt val mellan de olika intressena, en omständighet, som styrelsen finner bekräftad därav att, då någon kontrollstyrelsens åtgärd föranlett anmälan till justitiiekanslern eller justitieombudsmannen såsom innebärande ett överskridande av styrelsens befogenhet eller då någon av kontrollstyrelsen vidtagen åtgärd såsom olaglig eller olämplig överklagats hos Kungl. Maj:t eller då någon dylik åtgärd motionsvägen dragits inför riksdagen, resultatet blivit ett ogillande av de anförda klagomålen och ett godkännande av kontrollstyrelsens ståndpunkt.

Motionärernas allmänna anmärkning mot kontrollstyrelsen.

II. Utminuteringskontrollen.

I fråga om kontrollstyrelsens befattning med utminuteringskontrollen hava motionärerna framställt följande anmärkningar. Under erinran om bestämmelsen i 48 § rusdrycksförsäljningsförordningen om en maximigräns vid utminuteringsen av fyra liter spritdrycker i kalendermånaden, framhålla motionärerna, att kontrollstyrelsen i ett år 1920 utfärdat cirkulär till systembolagen åt detta stadgande givit den tolkningen, att för varje motboks innehavare borde fastställas en viss kvantitet spritdrycker, som vederbörande med hänsyn till den sociala miljö, i vilken han lever, och hans personliga förhållanden i övrigt rimligen kunde anses behöva inköpa för sig och sitt hushåll. De uttala vidare den förmodan, att åtskilliga systembolag icke hava beaktat ifrågavarande cirkulär, och att kontrollstyrelsen på grund härav funnit sig föranlåten att i ett nytt cirkulär i slutet av förra året ånyo inskräpa vikten av ett fastställande från fall till fall av inköpsrätten per motbok. De vidröra slutligen ett par av de frågor, vilka kontrollstyrelsen berört i sistnämnda cirkulär, nämligen frågan om inköpsrättens fastställande, när en person första gången anhåller om motbok, och frågan om den inverkan, de ekonomiska förhållandena böra hava vid fastställande av inköpsrätt och inköpsvillkor.

Motionärernas framställning.

På grundvalen av denna framställning, som innehåller några godtyckligt urvalda punkter ur tvenne utförliga cirkulär, draga motionärerna följande slutsats: »Även med den mest samvetsgranna prövning kan det tydligen icke hjälpas, att denna åt systembolagen tillerkända rätten att fastställa inköpskvantiteten å

Allmänna anmärkningar mot motionärernas framställning.

enskilda medborgares motböcker mången gång kan giva rätt så orättvisa resultat».

Det är givetvis icke möjligt för kontrollstyrelsen att i detta sammanhang i detalj redogöra för de principer och normer, som de olika systembolagen följa vid utminuteringskontrollen. Då motionärerna berört två av kontrollstyrelsen utfärdade cirkulär, som obestriddligen hava en stor betydelse för motboks-kontrollens utformning, har kontrollstyrelsen dock ansett sig böra lämna en redogörelse för de skäl, som föranlett kontrollstyrelsen att utfärda nämnda cirkulär, samt för huvudpunkterna i cirkulären.

Förhållan-
dena åren
1919 och
1920.

Nu gällande rusdrycksförsäljningsförordning, som antogs år 1917, trädde i kraft den 1 januari 1919. Under år 1919 gällde emellertid ännu alltså vissa restriktioner, som införts under krigsåren på grund av den då rådande varubristen. Först från och med den 1 januari 1920 reglerades rusdrycksförsäljningen allenast genom de bestämmelser, som återfunnos i rusdrycksförsäljningsförordningen. För flertalet systembolags vidkommande blevo resultaten icke tillfredsställande. Försäljningen utminuteringsvis, om vilken här närmast är fråga, stegrades kraftigt. Den uppgick första kvartalet år 1920 till 8,191,386 liter och under andra kvartalet samma år till 8.723,412 liter, medan den under hela år 1919 uppgick till allenast 12,122,715 liter. Bäst belyses måhända konsumtionsstegringen av en sammanställning över utminuterings storlek år 1913, det sista år, då försäljningen alltså praktiskt taget i hela landet bedrevs i enlighet med bestämmelserna i 1905 års brännvinsförsäljningsförordning, år 1916, då reformsträvandena på utminuterings område tack vare de år 1915 vidtagna ändringarna i 1905 års brännvinsförsäljningsförordning hunnit i viss mån göra sig gällande över hela landet, men då ännu inga särskilda kristidsrestriktioner, fränsett årets två sista månader, stadgats för försäljningen, samt år 1920. En tabell, som tidigare funnits tryckt såsom bilaga till motionen nr 194 i andra kammaren vid 1921 års riksdag, upptagande dels nys berörda uppgifter, dels uppgifter rörande storleken av försäljningen utminuteringsvis år 1920 i procent av motsvarande försäljning åren 1913 och 1916, dels slutligen uppgifter över medelinköpen per motbok år 1920 och över de för vissa bolag gällande generella begränsningar av utminuteringskvantiteten, fogas såsom bilaga till detta utlåtande. Det var emellertid ej allenast försäljningen utminuteringsvis, som visade stegring. Även fylleriförseelserna stegrades på ett oroväckande sätt. Under de olika kvartalen år 1920 uppgingo de till c:a 11,999, 12,091, 11,539 och 10,343.

Totalsumman för hela året var alltså 45,972, en i jämförelse med föregående år betydande siffra, ehuru 1913 års rekordsiffra, 58,909 förseelser, visserligen icke nåddes.

En analys av förhållandena vid de olika bolagen bekräftade det ogynnsamma intryck, som totalsiffrorna lämnat. Endast vid ett fåtal bolag hade på grund av en effektiv, individuell motbokskontroll eller på grund av generella restriktioner försäljningen utminuteringsvis kunnat hållas tillbaka. Likaledes visade antalet fylleriförseelser stegring för de flesta bolagens vidkommande. Vid flertalet bolag hade praktiskt taget alla manliga motboksinnnehavare rätt att inköpa fyra liter i månaden. Endast för omkring 20 % av de manliga motboksinnehavarna var inköpsrätten på något sätt individuellt begränsad, och då medräknas ändock i denna siffra samtliga motboksinnehavare vid de bolag, där genom beslut av vederbörande länsstyrelser maximikvantiteten vid utminuteringen generellt begränsats till mindre än fyra liter för månad. Av de 96 bolag, där utminuteringsmaximum var fyra liter för månad, översteg vid 56 bolag antalet motböcker med begränsad inköpsrätt ej 10 % av det totala motboksantalet, ehuru inköpsrätten för flertalet kvinnliga motboksinnehavare var begränsad. Hade de inköpsmöjligheter, som de utlämnade motböckerna beredde, fullständigt

utnyttjats, skulle försäljningen utminuteringsvis år 1920 stigit till över 40 miljoner liter, en kvantitet, som hade varit cirka 3 miljoner liter större än försäljningen utminuteringsvis år 1913.

Försäljningens tillväxt var ett oroväckande faktum, och det kunde befaras, att ett illa tillämpat motbokssystem åtminstone i vissa delar av landet skulle kunna verka direkt stimulerande på konsumtionen genom att förleda en del motboks innehavare att köpa mera än vad som motsvarade deras personliga behov. Anledning fanns att befara, att personer, åt vilka bolagen ej ansett sig kunna anförtro motbok eller som ansågo de kvantiteter för små, som de fingo köpa, skulle ha goda möjligheter att få sina behov tillgodosedda genom andra personer, som icke behövde hela den kvantitet, de hade rätt att köpa. Risken för att överlåtelse av motböcker och av på motböcker inköpta spritdrycker skulle gripa omkring sig var betydande.

I och för sig var den ganska ogynnsamma situationen icke ägnad att överraska. Vid rusdrycksförsäljningsförordningens genomförande hade tillämpningen av de nya och delvis jämförelsevis svårtillgängliga principer, som bildade dess stomme, lagts i händerna på de gamla brännvinsförsäljningsbolagen, utan att några särskilda åtgärder vidtagits för att göra dessa rustade för dylika uppgifter. Den första förutsättningen för deras lämplighet, det privatekonomiska intressets avkoppling från rusdryckshandeln, hade visserligen genomförts. Varken styrelseledamöterna, bolagens delägare eller deras personal kunde hava någon fördel av försäljningens ökning eller någon nackdel av dess minskning. Men personalrekryteringen hade i stort sett skett utan hänsynstagande till de platssökandes speciella kvalifikationer för systembolagens uppgifter att handhava den individuella utminuteringskontrollen. Personalen hade heller icke hunnit bli förtrogen med ifrågavarande uppgifter.

I den nu skildrade situationen måste det för kontrollstyrelsen, vilken såsom uppsiktsmyndighet hade att taga befattning med systembolagen ej blott i ekonomiskt utan även i socialt avseende, framstå såsom en oavvislig skyldighet att söka lämna bolagen erforderlig instruktion i fråga om utminuteringskontrollens handhavande. För att frågan om de anvisningar, som styrelsen ämnade meddela, skulle bliva ur olika synpunkter vederbörligen belyst, tillkallade kontrollstyrelsen ett antal med systembolagens verksamhet väl förtrogna personer att såsom sakkunniga utarbeta och till styrelsen avgiva förslag till åtgärder, som borde vidtagas för att främja en planmässig och målmedveten utveckling av den individuella försäljningskontrollen i socialt hänseende.

Bland de sakkunniga voro företrädade skiftande åskådningar i den till dem hänskjutna frågan. Vid valet hade jämväl tillsetts, att de olika synpunkter, som kunde förefinnas i skilda delar av landet, bereddes tillfälle att göra sig gällande. Sedan de sakkunniga slutfört sitt arbete och till kontrollstyrelsen överlämnat ett förslag till råd och anvisningar rörande motbokskontrollen, tillkallade styrelsen ytterligare fyra systembolagsmän i ledande ställning för att yttra sig över förslaget. Dessa förklarade sig i allt väsentligt instämma i de sakkunnigas förslag. Sedan detta slutligen undergått viss överarbetning inom kontrollstyrelsen, varvid ändringar i sak icke vidtogos, framlades förslaget för kontrollrådet, som tillstyrkte utfärdandet av ett cirkulär i huvudsaklig överensstämmelse med det samma.

Cirkuläret, varav ett exemplar här bifogas, har icke karaktären av för systembolagen bindande föreskrifter utan av råd och anvisningar för sagda bolag. Styrelsen anmodade i cirkuläret de bolag, som för sin del funne en avvikelse i något avseende från de utfärdade råden och anvisningarna motiverad, att underrätta kontrollstyrelsen därom genom utdrag ur protokoll från sammanträde med bolagets styrelse. Härav begagnade sig ock åtskilliga bolag. I allmänhet framställdes erinringar endast på detaljpunkter.

Kontrollstyrelsen och läget åren 1919 och 1920.

Utfärdande av cirkulär nr 71.

Cirkulärets innehåll.

Sedan kontrollstyrelsen i en allmän inledning till cirkuläret uttalat, att rätten till erhållande av motbok i ett visst fall måste anses »begränsad av hänsynen till de verkningar av individuell eller social art, som enligt bolagets välgrundade mening bleve resultatet av densammes utlämnande», och därjämte framhållit, att bolagen ägde ej blott rätt att pröva varje motboksansökan utan ock plikt att verkställa en dylik prövning, övergick kontrollstyrelsen till att i den avdelning, som måste anses som cirkulärets centrala, framlägga de grunder, som bolagen enligt styrelsens mening borde följa vid fastställande av inköpsvillkoren å motbok.

I nämnda avdelning hävdar kontrollstyrelsen först, att vid prövningen av en motboksansökan företrädesvis två synpunkter böra vara vägledande för bolagen. »Dels måste, i den mån det är möjligt, utrönas, huruvida sannolikhet föreligger, att vederbörande, därest han erhåller rätt att inköpa rusdrycker, kommer att bruka dessa på ett måttligt och ur social synpunkt anmärkningsfritt sätt, dels bör den ungefärliga kvantitet av särskilt spritdrycker fastställas, som vederbörande med hänsyn till den sociala miljö, i vilken han lever, och hans personliga förhållanden i övrigt rimligen kan anses behöva för sig och sitt hushåll inköpa.» I anslutning härtill uttalar styrelsen, att lagens bestämmelse om högst fyra liter per månad icke kan göra anspråk på att vara något annat än den ram, inom vilken bolagen hava att fatta sina avgöranden i de speciella fallen. »Att kritiklöst utlämna motböcker, berättigande till inköp av fyra liter spritdrycker per månad till avsevärda delar av landsbefolkningen, som varit vana att nöja sig med vida mindre kvantiteter, till personer, som icke hava eget hushåll och sålunda i allmänhet intaga måltiderna utom hemmet och därstädes endast undantagsvis kunna bjuda vänner och bekanta på mat och dryck, till kvinnor, av vilka flertalet under vanliga förhållanden endast undantagsvis själva hemköpt spritdrycker och då endast i mycket små kvantiteter, till unga män i allmänhet och till ett flertal övriga grupper av befolkningen, detta kan möjligen tillfredsställa den, som utgår ifrån åskådningen, att varje oförvitlig medborgare äger rätt att innehava motbok utan andra begränsningar än vad som genom ett generellt stadgande finnes bestämt i lag, men näppeligen kan det sägas åsyfta att minska missbruket av rusdrycker och att handhava försäljningen på sådant sätt, att därav åstadkommes så ringa skada som möjligt.»

Tillämpningen av ovan angivna allmänna principer exemplifierar kontrollstyrelsen i det följande i fråga om vissa grupper av befolkningen såsom yngre manliga motbokssökande, något äldre manliga motbokssökande utan eget hushåll, personer, som först vid mycket framskriden ålder anhålla om motbok, kvinnor, som hava eget hushåll, självförsörjande kvinnor utan eget hushåll m. m. Styrelsen belyser därefter den betydelse, som försumlighet med skattebetalning bör äga ur motbokssynpunkt, och utvecklar de konsekvenser, som förefintliga olikheter ifråga om alkoholvanor mellan städerna och landsbygden ur samma synpunkt böra medföra, samt lämnar några råd rörande behandlingen av motboksansökningar från personer, mot vilkas sätt att bruka alkoholhaltiga drycker anledning till anmärkning förefinnes. Slutligen framhålls, dels att formalistiska synpunkter ej få vara vägledande för bolagen vid behandlingen av motboksansökningar, dels att allmänheten i den förefintliga klagorätten till kontrollstyrelsen över beslut, som ett bolag fattat i ett motboksärende, har den erforderliga garantien, att bolagen ej missbruka sin nog så vidsträckta befogenhet.

Efter att vidare hava framfört några synpunkter på det särskilda hänsynstagande ifråga om motbokskontrollen, som den olaga brännvinstillverkningen kan påkalla, övergår kontrollstyrelsen till att redogöra för behandlingen av motboksansökningarna. Styrelsen ger därvid till en början uttryck åt den

ståndpunkten, att införskaffande av grundliga upplysningar om de motboks-sökande är förutsättningen för en effektiv kontroll, och framhåller, att för detta ändamål erfordras bland annat utförligare upplysningar från vederbörande motbokssökande själva. Dyliga upplysningar kunna vinnas dels genom ett utförligare ansökningsformulär, å vilket sökandena om sig själva lämna uppgifter, vilka sedermera i största möjliga utsträckning av bolaget kontrolleras, dels, där anledning därtill förefinnes, därigenom, att vederbörande bolag genom någon sin tjänsteman träder i personlig beröring med vederbörande motboks-sökande. I övrigt förordas samarbete mellan bolagen å ena sidan samt nykterhetsnämnder och polismyndigheter å den andra.

En särskild avdelning av cirkuläret ägnas åt frågan om de möjligheter, som bolagen besitta, till förhindrande av överlåtelse av motböcker och av på motböckerna inköpta spritdrycker. Härvid framhålles särskilt, att ingående undersökningar vid utlämnande av motbok och ett omdömesgillt anpassande av inköpsrätten å motböckerna efter vederbörande motboksinnehavares individuella förhållanden kunna väntas lämna goda resultat i detta avseende. Särskild kontroll över inköpen genom ombud anser dock kontrollstyrelsen erforderlig och förordar för detta ändamål användandet av ombudsdeklarationer, som ombuden skola ifylla. En noggrann eftergranskning av inköpen framhålles ock såsom ett medel att komma motboksöverlåtelser på spåren.

Sista avdelningen i cirkuläret ägnas den fortlöpande kontrollen över kundkretsen. Styrelsen framhåller i detta avseende, att det måste anses nödvändigt, att bolagen ägna en långt större uppmärksamhet åt den fortlöpande kontrollen över kundkretsen, än som hittills varit förhållandet vid flertalet bolag. I detta syfte förordas dels en noggrann eftergranskning av inköpen genom väl kvalificerad och omdömesgill personal, dels samarbete mellan bolagen och nykterhetsnämnder eller andra kommunala myndigheter å de olika orterna.

Motionärerna uttala i sin motion, att ifrågavarande cirkulär av åtskilliga systembolag icke synes hava beaktats. Vad motionärerna i detta avseende anfört, är emellertid i stort sett icke med verkliga förhållandet överensstämmande. Kontrollstyrelsen har redan i det föregående framhållit, att åtskilliga systembolag till kontrollstyrelsen meddelade, att de för sitt vidkommande ansågo avvikelser från cirkuläret på en eller annan punkt påkallade. Praktiskt taget samtliga bolag igångsatte under loppet av åren 1920 och 1921 den revision av sina centralregister, som kontrollstyrelsen förordat, för att de lämnade råden och anvisningarna skulle bringas i tillämpning icke blott för nyttillkommande motboksinnehavare utan ock för dem, som redan innehade motbok vid tidpunkten för cirkulärets utfärdande.

Resultaten av systembolagens av cirkulär nr 71 föranledda arbete låta ock avläsa sig i statistikens uppgifter. Antalet motboksinnehavare med begränsad inköpsrätt i procent av samtliga motboksinnehavare utvisar, såsom framgår av nedanstående tabell, en ständig stegring.

	För män	För kvinnor	För män och kvinnor
1/1 1920	19.6	77.2	23.7
1/1 1921	27.8	85.8	32.1
1/1 1922	62.0	96.1	64.6
1/1 1923	66.3	97.7	68.9
1/1 1924	67.8	97.8	70.3
1/1 1925	68.8	97.9	71.3
1/1 1926	70.1	98.1	72.6

Inköpskapaciteten, det vill säga den högsta kvantitet, som genomsnittligt kan inköpas per motbok på grund av vidtagna begränsningar, kan år 1920.

Resultaten
av åtgärder
vidtagna i
anledning av
cirkulär nr
71.

ehuru inga exakta siffror för denna tidpunkt finnas tillgängliga, med rätt stor säkerhet förutsätts hava uppgått till omkring 3.5 liter, men utgör enligt den senast tillgängliga uppgiften, som avser den 31 december 1925, 2.45 liter per motbok och månad.

Även i konsumtionsstatistikens siffror visa sig resultaten av de vidtagna åtgärderna. Försäljningen utminuteringsvis har sedan år 1920 nedgått högst väsentligt, en nedgång, som dock icke uteslutande får tillskrivas de genomförda begränsningarna utan delvis — i vilken utsträckning låter sig dock icke avgöra — föranletts av de efter år 1920 försämrade ekonomiska konjunkturen och vidtagna skatteförhöjningarna.

	Försäljningen utminuteringsvis i liter.
År 1920	33,638,813
» 1921	28,526,860
» 1922	23,237,688
» 1923	23,503,164
» 1924	25,330,780
» 1925	26,507,959

De ovan angivna siffrorna utvisa visserligen, att utminutereringen ånyo i viss mån stegrats under de senaste åren, men denna stegring torde icke vara ägnad att inge några farhågor. Med dylika smärre stegringar måste man alltid räkna även under den bäst genomförda kontroll. Mellan de inköp, som faktiskt göras, och de högsta möjliga inköpen finnes alltid en marginal, som blir större under tider av svårt ekonomiskt betryck, men minskas, då tiderna bliva bättre.

Den väsentliga nedgång ifråga om antalet fylleriförseelser, som ägt rum efter år 1920 — antalet fylleriförseelser var år 1920 45,972, år 1921 30,868, år 1922 28,287, år 1923 30,127, år 1924 32,685 och år 1925 32,103 — har otvivelaktigt i ej ringa grad föranletts av det omfattande och samvetsgranna arbete, som systembolagen under dessa år nedlagt på utminuteringskontrollen.

Utminuteringskontrollen och allmänheten.

Cirkulär nr 71 mötte, när det utfärdades, bland allmänheten på ej så få håll opposition, som emellertid numera väsentligen torde hava avstannat. Systembolagen få ofta tillfälle konstatera, att utminuteringskontrollen vinner erkännande från personer, som representera mycket skiftande ståndpunkter i nykterhetspolitiskt avseende. På riktigheten av detta omdöme inverkar icke den omständigheten, att ett eller annat enstaka bolag vid sin motbokskontroll tillämpar principer — t. ex. ett överdrivet hänsynstagande till de motboksökandes ekonomiska förhållanden vid fastställandet av inköpsrätten å motböckerna —, som alltjämt framkalla opposition, och ej heller den omständigheten, att en eller annan enstaka åtgärd från vissa bolags sida blivit föremål för kritik, ofta nog på grund av bristande kännedom hos allmänheten om de förhållanden, som motiverat åtgärden.

Utfärdandet av cirkulär nr 14/1925.

Det ligger i sakens natur, att, sedan cirkulär nr 71 utfärdades, ytterligare erfarenhet vunnits rörande försäljningens ändamålsenliga handhavande, och nya frågor uppkommit, som visat sig kräva särskild uppmärksamhet. Jämväl hava förhållandena på rusdrycksförsäljningens område numera vunnit större stadga. Med hänsyn till dessa omständigheter fann kontrollstyrelsen förra året tidpunkten vara inne att utan att rubba de grundlinjer, som angävos i cirkulär nr 71, komplettera de i detta cirkulär meddelade råd och anvisningar genom utfärdandet av ett nytt cirkulär nr 14/1925, som härjämte bifogas.

I sagda cirkulär uppehåller sig kontrollstyrelsen till en början vid frågan om samarbetet med nykterhetsnämnder, andra kommunala myndigheter och

ortsombud. Det framhålles sålunda, att det individuella kontrollsystemet förutsätter, att bolagen vid prövningen av ansökningar om erhållande av motbok äga tillgång till så fullständiga upplysningar som möjligt om de sökande i alla de avseenden, som kunna vara av betydelse. En ur denna synpunkt tillräcklig personkänedom kan inom ett bolag finnas endast rörande en mindre del av kontrollområdets innevånare. Det är därför enligt kontrollstyrelsens mening nödvändigt, att bolagen rådföra sig med myndigheter eller personer, som var på sin ort kunna förutsättas äga erforderlig personkänedom eller i vart fall möjlighet att med lätthet förskaffa sig erforderliga upplysningar, såsom nykterhetsnämnder, andra kommunala myndigheter eller särskilt utsedda ortsombud. I första hand anser kontrollstyrelsen, att gällande lag hänvisar systembolagen till samarbete med nykterhetsnämnderna, som äro ålagda att övervaka nykterhetstillståndet inom kommunerna. Samarbetet bör avse ej allenast behandlingen av motboksansökningar utan även vissa andra motboksärenden.

Kontrollstyrelsen behandlar i cirkuläret därefter frågorna om grunderna för fastställande av inköpsrätt och inköpsvillkor och ägnar därvid särskild uppmärksamhet åt vissa förhållanden, som, sedan cirkulär nr 71 utfärdades, trätt i förgrunden.

Ifråga om fastställandet av inköpsrätt och inköpsvillkor för yngre motboksökande — i regel personer, som helt nyligen uppnått 25 år och vilka första gången göra framställning om erhållande av motbok — anser kontrollstyrelsen den största försiktighet böra iakttagas. Som skäl härför anför styrelsen för det första, att det för bolagen är förenat med alldeles särskilda svårigheter att bilda sig en säker uppfattning om dessa yngre personers pålitlighet ifråga om handhavandet av rusdrycker. Styrelsen hänvisar vidare till den omständigheten, att vederbörandes alkoholvanor kunna påverkas i ogynnsam riktning av en alltför riklig tillgång till rusdrycker, medan däremot deras uppmärksamhet, därest de tillåtas inköpa endast mindre kvantiteter spritdrycker, inriktas på att spritdrycker äro en vara, som måste handhavas med försiktighet och måttlighet. Slutligen framhåller styrelsen den risk, som måste anses föreligga, för att dessa nyblivna motboks innehavare skola förse närmast yngre motboksösa åldersklasser med rusdrycker.

Den härnäst behandlade frågan, nämligen frågan om den roll, som en persons ekonomiska förhållanden bör tillmätas vid bestämmandet av den kvantitet, han skall sättas i tillfälle inköpa på sin motbok, har av styrelsen upptagits till behandling främst av den anledningen, att till styrelsens kännedom kommit, att ett par bolag — särskilt ett bolag i landets sydligaste provins — tillämpat sådana principer i detta avseende, att talet om sprittilldelning ur klassynpunkt i viss mån kunde anses berättigat. Gentemot detta enligt styrelsens mening felaktiga tillvägagångssätt, ger styrelsen uttryck åt den uppfattningen, att en persons inkomst icke i vanliga fall i och för sig bör ur motbokssynpunkt tillmätas någon avgörande betydelse. Helt naturligt måste styrelsen dock därvid göra den reservationen, att, när det gäller personer med ordnad ekonomi eller så begränsade inkomster, att dessa kunna sägas ligga i närheten av vad som skäligen kan anses vara existensminimum, den ekonomiska synpunkten måste tillmätas betydelse.

Beträffande inköpsrätt och inköpsvillkor för ur nykterhetssynpunkt icke anmärkningsfria personer anser styrelsen att bolagen böra noga tillse, att ett formalistiskt betraktelsesätt icke blir avgörande för deras beslut, utan att valet av de åtgärder, som i det särskilda fallet böra vidtagas, grundas på individuell prövning.

At frågan om åtgärder till förhindrande av motboksöverlåtelser ägnar styrelsen i cirkuläret särskild uppmärksamhet. Anvisningar lämnas sålunda beträf-

fande utformningen av ombudskontrollen ävensom rörande de möjligheter, som stå till utminuteringspersonalens förfogande att komma motboksöverlåtelse på spåren. Råd lämnas rörande de åtgärder, som bolagen böra vidtaga, då motboksöverlåtelse misstänkes eller konstateras. För att i viss mån söka begränsa inköpen genom ombud uppmanas bolagen taga under övervägande åtgärder avseende att ersätta ombudsköpen med direkt försändning av inköpta varor till motboksinnnehavaren.

Ifråga om den fortlöpande kontrollen över kundkretsen framhåller kontrollstyrelsen nödvändigheten av att en successiv omprövning företages av inköpsrätt och inköpsvillkor för samtliga motboksinnnehavare vid bolagen. De förhållanden, som vid motboks utlämnande läggas till grund för fastställande av inköpsrätten för respektive motboksinnnehavare, kunna nämligen under årens lopp i många fall undergå väsentliga förändringar såsom beträffande icke blott motboksinnhavarnas familjeförhållanden eller ekonomi utan i många fall även deras skötsamhet i avseende på handhavandet av rusdrycker. För en dylik fortlöpande kontroll kräves samarbete mellan å ena sidan systembolag och å andra sidan ortsmyndigheter eller ordsombud. Jämsides med denna fortlöpande kontroll bör enligt styrelsens mening systembolagen, såvitt möjligt, med vissa tidsmellanrum anordna en hela kundkretsen berörande eftergranskning av inköpsrätt och inköpsbestämmelser.

I cirkuläret beröres slutligen frågan om den s. k. extra tilldelningen. Den individuella prövningen av en ansökan om dylik tilldelning får enligt kontrollstyrelsens mening aldrig eftersättas; ett schablonmässigt förfarande må sålunda ej tillämpas, och tilldelning må icke ifrågakomma till andra än dem, som i nykterhetsavseende äro klanderfria. Vidare ger styrelsen uttryck åt den uppfattningen, att vid beviljande av extra tilldelning hänsyn ej bör tagas till de äldre bruk eller sedvänjor, vilkas tillgodoseende skulle innebära ett avsteg från gällande lagstiftnings anda och innebörd. För helger eller andra årligen regelbundet återkommande tilldragelser bör sålunda extra tilldelning icke beviljas, försåvitt icke andra skäl föreligga, som kunna motivera extra tilldelning. Ej heller för sådana händelser, som med nuvarande umgängesförhållanden tämligen regelbundet inträffa för motboksinnnehavare i allmänhet, bör extra tilldelning beviljas. Däremot anser styrelsen berättigade invändningar icke kunna göras mot beviljande av extra tilldelning för utövande av representationsskyldighet. Styrelsen ägnar i detta sammanhang uppmärksamhet dels åt de speciella förhållanden, som föreligga för de bolags vidkommande, där inköpsrätten generellt begränsats genom vederbörande länsstyrelses beslut, dels åt de särskilda hänsyn, som kunna och böra tagas, då en motboksinnnehavare med begränsad inköpsrätt begär extra tilldelning inom den i lag fastställda maximikvantitetens ram. Slutligen gör styrelsen några uttalanden rörande den standpunkt, som systembolagen böra intaga, då extra tilldelning begäres för festligheter avsedda att hållas å pilsnerdricks- eller nykterhetskaféer eller då extra tilldelning begäres av föreningar, kårer eller korporationer.

Cirkulär nr 14, systembolagen och allmänheten.

I likhet med cirkulär nr 71 har cirkulär nr 14/1925 givits karaktären av råd och anvisningar. Såsom styrelsen uttalar i inledningen till cirkuläret, har denna form valts för att lämna bolagen en viss rörelsefrihet, erforderlig, bland annat, med hänsyn till de olikheter ifråga om vanor och åskådningsätt, som finnas bland befolkningen i olika delar av landet. I stort sett lär dock intet tvivel råda därom, att ett övervägande flertal av systembolagen komma att ställa sig de lämnade anvisningarna till efterrättelse på alla mera väsentliga punkter. Sagda anvisningar överensstämna nämligen med de principer och tillvägagångssätt, som en följd av år redan tillämpats vid de ur social synpunkt bäst skötta bolagen. Resultaten av cirkuläret nr 14/1925 torde icke komma att framträda på samma sätt som resultaten av cirkulär nr 71. Ur allmänhetens synpunkt innebär näm-

ligen cirkulär nr 14 icke några nyheter, som komma att göra sig i särskilt hög grad märkbara. Utminuteringskontrollen har redan i stor utsträckning stabiliserats. Avsikten med cirkulär nr 14 har endast varit att rätta missgrepp på de punkter, där dylika funnits, att undanröja tvivelsmål om det lämpliga tillvägagångssättet i speciella fall, i den mån sådana förelegat, samt att åstadkomma enhetlighet i de olika bolagens tillvägagångssätt, i den mån sådan enhetlighet kan anses önskvärd.

III. Utskänkingen.

A. Motionärernas anmärkningar.

Huvudparten av sin framställning ägna motionärerna emellertid icke åt utminuteringskontrollen utan åt utskänkingen. De uttala härom: »Vad som i dessa dagar än mera än ovan berörda förhållanden tilldragit sig allmänhetens uppmärksamhet och tydliga ogillande är de av kontrollstyrelsen påbudna åtgärderna till övervakande av de för restaurangerna gällande restriktionerna.» Motionärernas anmärkningar avse i främsta rummet det s. k. måltidstvånget och de kvantitetsbegränsningar, som gälla ifråga om utskänkingen, samt vidare utskänkningskontrollen och de av kontrollstyrelsen fastställda vinstkvantiteterna. Kontrollstyrelsen skall i det följande behandla de i dessa hänseenden gjorda erinringarna.

B. Måltidstvång och kvantitetsbegränsningar.

Enligt 25 § 2 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen tillkommer det kontrollstyrelsen att utfärda föreskrifter rörande överlåtelse av rättighet till utskänkning av rusdrycker. Nu gällande föreskrifter i detta avseende återfinnas i cirkulär nr 14/1924.

Kontrollstyrelsen vill till en början beröra frågan om styrelsens befogenhet att utfärda föreskrifter om det s. k. måltidstvånget och om maximikvantiteterna vid utskänkingen.

Denna fråga har varit föremål för prövning såväl hos justitiekanslern som hos riksdagens justitieombudsman. I anledning av anförda klagomål över föreskriften om det s. k. måltidstvånget förklarade justitiekanslern i en den 20 augusti 1920 dagtecknad resolution, att han ej kunnat finna, att kontrollstyrelsen genom utfärdandet av denna föreskrift överskridit sin befogenhet. Den 26 januari 1921 lämnade justitieombudsmannen en liknande klagoskrift utan avseende.

Frågan om kontrollstyrelsens befogenhet att utfärda dylika föreskrifter har jämväl varit föremål för prövning hos såväl Kungl. Maj:t som riksdagen. I allmänhet har denna prövning avsett även de utfärdade föreskrifternas lämplighet.

Till Kungl. Maj:t har under årens lopp vid upprepade tillfällen från restauratörernas sammanslutningar, från personalsammanslutningar och från enskilda personer klagomål anförts över de av kontrollstyrelsen i detta avseende meddelade bestämmelser, utmynnande i yrkande på bestämmelsernas upphävande eller understundom på revision av gällande rusdrycksförsäljningsförordning. I intet fall hava de anförda klagomålen, som av Kungl. Maj:t avgjorts på föredragning av olika finansministrar, lett till någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Slutligen hava föreskrifternas såväl laglighet som lämplighet i två olika sammanhang varit föremål för prövning vid 1921 års riksdag.

I motionerna nr 58 i första kammaren av herr Johan Nilsson i Skottlands-hus m. fl. om ändringar i vissa hänseenden i rusdryckslagstiftningen samt i den

Styrelsens befogenhet att utfärda föreskrifter av denna art.

Kontrollstyrelsens befogenhet och föreskrifternas lämplighet.

lika lydande motionen nr 96 i andra kammaren av herr Norman m. fl. om skrivelse till Kungl. Maj:t om en ändamålsenlig reglering av partihandeln med rusdrycker m. m. hemställdes bland annat, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning och förslag till sådana ändringar i rusdrycksförsäljningsförordningen, att ifråga om detaljhandeln med rusdrycker kontrollstyrelsens befogenhet till kontroll uttryckligen begränsades till utminuteringsen eller, därest viss kontrollbefogenhet för nämnda myndighet jämväl funnes önskvärd i avseende å utskänkningsen, densamma, på sätt i motionen anfördes, inskränktes till en viss allmän uppsikt.

Motionärerna hävdade i motionen till en början, att kontrollstyrelsens behörlighet att i detalj fastställa kontrollbestämmelser för utskänkningsen icke vore oomtvistlig. Kontrollstyrelsens befogenhet vore nämligen inskränkt till en reglering av de ekonomiska förhållandena, och de bestämmelser, kontrollstyrelsen infört, vore ej heller ändamålsenliga. »Om det s. k. mattvånget och mångfalden av restriktioner och penibelt utbroderade förhållningsorder i övrigt» kunde i korthet sägas, att det helt visst goda syftet motverkades av praktiska och psykologiska misstag i anordningen. Motionärerna ville ej förneka, att kontroll vore behörlig jämväl å utskänkningsen, men trodde, att dylik kontroll skulle kunna anordnas av de lokala organen utan att för medborgare, vilka ej behöfde kontrollen, verka kitsligt besvärande. Den begärda utredningen avsåg begränsande av kontrollstyrelsens befogenhet till meddelande av vissa allmänna ordningsföreskrifter, under det att av särskilda lokala förhållanden betingade ävensom i övrigt mera detaljerade bestämmelser borde ankomma på systembolagens styrelser, eventuellt i samverkan med lokal ordningsmyndighet. Tillika borde utredningen avse möjligheten av sådana anordningar i fråga om utskänkningsen som — utan s. k. mattvång — vore ägnade att vid sidan av kontrollen över utminuteringsen motverka missbruk av spritdrycker.

Bevillningsutskottet, till vilket motionerna hänvisades, och som över dem infordrade kontrollstyrelsens utlåtande, avstyrkte emellertid motionerna. Som motivering för avstyrkandet anförde utskottet i betänkandet nr 39 i det avseende, varom här är fråga, följande:

»Beträffande utskänkningsen av rusdrycker hava motionärerna gjort gällande, att kontrollstyrelsens ingripande i detalj med föreskrifter för dess ordnande vore varken i författningen avsett eller ändamålsenligt, och deras förslag går ut på, att den befogenhet, som tillerkänts styrelsen ifråga om meddelandet av föreskrifter beträffande överlåtelser av utskänkningsrättigheter, skulle upphävas.

I sakens natur ligger, att varje inskränkning i privata vanor är ägnad att framkalla missnöje, och intet kontrollsystem kan ordnas till allas belåtenhet. Utan att ingå på någon prövning i detalj av de utfärdade föreskrifterna vill utskottet såsom sin mening uttala, att desamma i stort sett varit gagneliga för den allmänna folknykterheten.

I varje fall visar den av kontrollstyrelsen lämnade utredningen, att styrelsen icke genom av densamma i detta avseende utfärdade föreskrifter överskridit sin befogenhet.

Med hänsyn till det sagda och då, såsom kontrollstyrelsen framhållit, genom upphävande av styrelsens ifrågavarande myndighet, jämvikten i det av den nya lagstiftningen skapade systemet torde i avsevärd grad rubbas, har utskottet icke kunnat tillstyrka motionerna i nu omhandlade del.»

Bevillningsutskottet konstaterar sålunda dels, att kontrollstyrelsen genom utfärdandet av förevarande föreskrifter icke överskridit sin befogenhet dels, att de utfärdade föreskrifterna i stort sett varit gagneliga för den allmänna folknykterheten. Reservation anfördes visserligen av några av utskottets ledamöter, men betänkandet godkändes av såväl första som andra kammaren.

Vid samma riksdag hade herr Gustafsson i Stockholm i motionen nr 145 i

andra kammaren hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föreskriva, att beslut meddelade av kontrollstyrelsen för slutlig sanktion skulle underställas Kungl. Maj:t. Som motivering för yrkandet åberopades huvudsakligen de av kontrollstyrelsen utfärdade utskänkingsbestämmelserna. Kontrollstyrelsen, vars utlåtande över motionen inhämtades av andra kammarens andra tillfälliga utskott, dit motionen hänvisats, upptog också i sitt utlåtande till behandling såväl de spörsmål, som rörde de ekonomiska mellanhavanden mellan systembolagen och restauratorerna, d. v. s. framför allt vinstkvantitetsfrågan, som frågan om systembolagens rätt att utöva kontroll å de överlätna utskänkingsrättigheterna och frågan om de av kontrollstyrelsen utfärdade utskänkingsföreskrifternas laglighet och lämplighet. Utskottets majoritet hemställde, att motionen icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda, men framhöll därvid, att detta skedde utan ställningstagande till de anmärkningar, som av motionären framstälts mot kontrollstyrelsen. Vissa ledamöter av utskottet reserverade sig ifråga om motiveringen och anförde därvid bland annat följande:

»De anmärkningar mot kontrollstyrelsen, som i motionen antydningssvis framkommit, angående exempelvis det lagligt befogade i styrelsens åtgärder ävensom lämpligheten av sådana av densamma utfärdade föreskrifter, som beröra de enskilda medborgarnas dagliga liv och vanor samt restaurantpersonalens och restauratorernas ställning, har styrelsen i det här bilagda utlåtandet upptagit till ingående behandling. Med hänvisning till nämnda utlåtande får utskottet som sin mening framhålla, att även om den kritik, som riktats mot kontrollstyrelsen, i något fall kan ha fog för sig, torde en ökad insikt om den sakliga omsorg att följa gällande rusdrycksförsäljningsförordnings bestämmelser och i överensstämmelse med dennas anda främja folknykterheten, som utgjort ledmotivet vid styrelsens handläggning av de ärenden, varom här är fråga, vara ägnad att i det stora hela ådagalägga det obefogade i de ofta mycket överdrivna angrepp, som riktats mot styrelsen.»

Motionen avslogs av riksdagen med den av reservanterna föreslagna motiveringen.

Vad kontrollstyrelsen i det föregående anført, torde i och för sig vara tillräckligt för att visa, att kontrollstyrelsens befogenhet att utfärda de föreskrifter, varom här är fråga, ej med fog torde kunna ifrågasättas. Därest en utförligare belysning dock av någon skulle anses erforderlig, tillåter sig kontrollstyrelsen hänvisa till sid. 48—64 i det av styrelsen den 19 april 1920 avgivna utlåtande, som finnes fogat såsom bilaga till bevillningsutskottets ovan omnämnda betänkande nr 39.

Även för frågan om lämpligheten av de av kontrollstyrelsen utfärdade föreskrifterna torde vad ovan anförts vara tillfyllest. Redogörelsen utvisar ju, att varje gång, denna fråga prövats av statsmakterna, bestämmelserna av dem lämnats utan anmärkning. Styrelsen anser sig dock i detta avseende böra sammanfattningsvis angiva de synpunkter, som styrelsen finner vara i första hand avgörande.

Åtgärder för ett reglerande av försäljningen utminuteringsvis måste beledsagas av restriktiva åtgärder för utskänkningens vidkommande. Eljest riskeras, att vad som ur nykterhetssynpunkt vinnes genom de förstnämnda åtgärderna ointetgöres därigenom, att de, som avstängts från rätten att erhålla motbok eller finna de kvantiteter, de få inköpa å motböckerna, för små, å restauranterna konsumera obegränsade kvantiteter spritdrycker.

Riktigheten av denna uppfattning bekräftas av förhållandena år 1916, det första år, under vilket en individuell kontroll beträffande utminuteringsvis av spritdrycker obligatoriskt tillämpades över hela landet. Utskänkningen var däremot under detta år, fränsett utskänkningen av egentligt brännvin, ej föremål

*Utskänk-
ningsbe-
stämme-
lser-
nas sakliga
motivering.*

för några särskilda restriktiva åtgärder. Resultatet blev, att försäljningen utminuteringsvis och försäljningen å bolagens egna utskänkingsrättigheter, å vilka sistnämnda huvudsakligen egentligt brännvin försålde, visade en stark nedgång, jämfört med motsvarande försäljning år 1915, under det att försäljningen för den överlåtna utskänkingsrörelsens vidkommande ökades med ej mindre än 25 % jämfört med samma försäljning år 1915.

Skall nuvarande utminuteringskontroll bibehållas, äro sålunda bestämmelser om maximikvantiteter vid utskänkningen för åtminstone de starkare slagen av rusdrycker oundgängligen nödvändiga.

Bestämmelser av denna art kunna emellertid ej genomföras annat än i kombination med bestämmelsen om att spritdrycker ej få utskänkas annat än åt måltidsgäster å restauranterna. Om ej sistnämnda bestämmelser funnes, vore ju en gäst oförhindrad att, sedan han å en restaurant förtärt den högsta kvantitet, som där utskänkes, omedelbart uppsöka en annan o. s. v. Ingenting hindrade honom heller från att med korta tids mellanrum besöka samma restaurang flera gånger.

De restaurangkort, som föreslagits från flera håll och som skulle innebära etablerandet av individuell kontroll även för utskänkningens vidkommande, äro ur många synpunkter olämpliga och dessutom i praktiken ogenomförbara.

Ej heller kan, såsom från något håll ifrågasatts, den enda garantien för ett gott nykterhetstillstånd å restauranterna sökas i den i 59 § rusdrycksförsäljningsförordningen intagna föreskriften därom, att rusdrycker ej få å utskänkingsställe utlämnas till den, som är av starka drycker berörd. Denna bestämmelse, vars stora värde ej skall av kontrollstyrelsen förnekas, har dock, även om såväl restauratörer som serveringspersonal söka tillämpa den på det mest samvetsgranna sätt, en i viss mån begränsad räckvidd. Erfarenheten har bland annat visat, att det ofta är svårt nog att avgöra, huruvida en person är berusad eller ej under den korta tid, som förflyter mellan hans inträde å restauranten och det ögonblick, då han blir serverad. De, som tro, att ett strikt tillämpande av denna bestämmelse skulle kunna ersätta gällande utskänkingsrestriktioner, göra sig ock säkerligen ej sällan skyldiga till en förväxling av frågan om att förhindra berusning och frågan om åstadkommande av nykterhet och ordning å restauranterna. Nykterhetstillståndet på en restaurang kan vara synnerligen dåligt utan att å densamma finnas några gäster, som äro så berusade, att de kunna omhändertagas av polisen eller att man kan ställa dem, som servera, till ansvar.

Sammanfattningsvis kan kontrollstyrelsens ståndpunkt uttryckas på det sättet, att enligt styrelsens mening ännu intet förslag framkommit, som skulle på ett ur nykterhetssynpunkt likvärdigt sätt kunna ersätta de nu gällande bestämmelserna om måltidstvång och maximikvantiteter. De ej allt för stora olägenheter, som till äventyrs kunna vara förenade med de nuvarande bestämmelserna, torde vid sådant förhållande ej förtjäna avseende i jämförelse med de fördelar ur nykterhetssynpunkt, som bestämmelserna medfört och alltjämt medföra.

C. Utskänkingskontrollen.

*Motionärer-
nas fram-
ställning.*

Kontrollstyrelsen övergår härefter till frågan om utskänkingskontrollen. Motionärerna uttala i detta avseende, att de av kontrollstyrelsen påbjuda åtgärderna till övervakande av de å restauranterna gällande restriktionerna hava tilldragit sig allmänhetens uppmärksamhet och tydliga ogillande. De göra vidare gällande, att kontrollstyrelsen för övervakande av restaurantrestriktionernas efterlevnad söker att på olika platser i vårt land införa ett särskilt kontrollsystem med kassakontrollapparater, offentliga och anonyma kontrollörer m. m., och framhålla slutligen, att den svenska allmänhetens rättskänsla sär-

skilt reagerat mot sistnämnda form av kontroll samt att även systembolagets styrelser på åtskilliga håll vägrat att ställa sig kontrollstyrelsens direktiv härutinnan till efterrättelse.

För att klargöra frågan om utskänkingskontrollen i dess helhet vill styrelsen till en början, ehuru denna fråga ej berörts av motionärerna, belysa systembolagens rätt att utöva dylik kontroll och tillåter sig att för detta ändamål återge ett utdrag ur det utlåtande, som styrelsen den 16 april 1921 avgav till andra kammarens andra tillfälliga utskott över motionen nr 145.

»Den kontroll över utskänkningen å de överlätna utskänkingsrättigheterna, som åtskilliga systembolag utöva, har från restaurantinnehavarnes och restauranthandpersonalens sida samt från vissa andra håll gjorts till föremål för en del invändningar.

Man har bland annat velat göra gällande, att bolagen ej ägde rätt att kontrollera, huruvida rusdrycksförsäljningsförordningens föreskrifter iakttagas å restauranterna. Kontrollen härför skulle, har man uttalat, allenast tillkomma polismyndigheterna. Bolagens kontrollerande myndighet skulle på sin höjd gälla efterlevnaden av de avtal, som slutas mellan bolagen, å ena sidan, och innehavarna av överlätna utskänkingsrättigheter, å andra sidan.

För att få en riktig utgångspunkt för denna frågas bedömande är det nödvändigt att först erinra därom, att enligt den nuvarande rusdrycksförsäljningsförordningen praktiskt taget all rätt till detaljhandel med rusdrycker är upplåten åt särskilda för ändamålet bildade bolag. Undantag från denna regel bilda endast utskänkningen å järnvägståg och passagerarefartyg, utskänkningen av öl under vissa i lagen närmare angivna särskilda förhållanden samt rent tillfällig utskänkning av vin och öl, vilka kunna upplåtas jämväl åt enskilda personer.

Den åt bolagen upplåtna försäljningen äro dessa, vad beträffar utminuterings-, skyldiga att själva utöva, men kunna däremot beträffande utskänkningen antingen själva utöva den eller överlåta rätten att utöva densamma åt enskilda.

I praktiken har detta gestaltat sig så, att bolagen nästan undantagslöst själva utöva utskänkningen å de s. k. tredje klassens restauranter, under det att flertalet utskänkingsrättigheter å restauranter av första och andra klass efter överlåtelse av bolagen utövas av enskilda. Rent formellt sett kan ett bolag, sedan en kontrakterad överlåtelse tid gått till ända, vägra förnyad överlåtelse. Reellt sett är bolagets maktbefogenhet däremot vida mer begränsad. Ett missbruk av den makt, som lagts i bolagets händer, kan bland annat medföra svåra konsekvenser för bolaget, då dess egen oktrojtid gått till ända och ny oktroj skall sökas. Vägran av fortsatt överlåtelse från ett bolags sida kan följaktligen ej tänkas förekomma annat än i sådana fall, då ett synnerligen flagrant missbruk av försäljningsrätten från rättighetsinnehavarens sida förelegat.

Den nu lämnade redogörelsen torde oförtydligt giva vid handen, att ett bolag, såsom den ena av två avtalsslutande parter, har full rätt att utöva kontroll över att den andra avtalsslutande parten — restauratören — iakttager de bestämmelser, han vid kontraktets undertecknande förbundit sig att iakttaga. Emellertid föreligger i detta avseende för bolagen ej blott en rättighet utan även en skyldighet. Den nästan fullständiga monopolställning, som genom den nya rusdrycksförsäljningsförordningen tillerkänts systembolagen, medför, att ansvaret för att försäljningen handhaves på sådant sätt, att rusdrycksförsäljningsförordningens syften bliva tillgodosedda och att i rusdrycksförsäljningsförordningen intagna eller av överordnad myndighet meddelade föreskrifter bliva iakttagna, i första hand måste anses åvila bolagen. Har bolag vid överlåtelse av rättighet till utskänkning av rusdrycker till enskild på egen hand eller därtill föranlett av överordnad myndighet funnit sig böra fastställa vissa villkor för utskänkningens handhavande, har detta givetvis skett därför, att bolaget befarat, att rättigheten eljest skulle komma att utövas på ett sätt, som ej vore överensstämmande med

Systembolagens rätt att kontrollera utskänkningen å de överlätna utskänkingsrättigheterna.

rusdrycksförsäljningsförordningens syften. Vid sådant förhållande är det emellertid uppenbart, att samma skäl, som föranlett föreskrifternas fastställande, också medför skyldighet för bolaget att övervaka deras efterlevnad.

Att bolagen vid utövandet av denna kontroll skulle fästa avseende allenast vid efterlevnaden av de föreskrifter, som, utöver vad som finnes direkt stadgat i rusdrycksförsäljningsförordningen, intagits i överlåtelseavtalen, måste, om hänsyn toges till vad i det föregående anförts, framstå såsom en ohållbar ståndpunkt. I praktiken skulle detta leda till sådana uppenbart orimliga förhållanden, som att ett systembolag vore skyldigt att kontrollera, t. ex. att restauratören använder glas, som hålla de kontraktsbestämda måtten, att utskänkning sker endast i samband med måltid av föreskriven karaktär, att ingenting utöver fastställda spirituosa kvantiteter serveras o. s. v., men däremot vore förhindrat att taga hänsyn till någonting för hela lagstiftningen så betydelsefullt som exempelvis stadgandet att utskänkning icke får ske till berusad person. Bland annat för att undanröja varje sken av berättigande för en dylik i och för sig med hänsyn till hela lagstiftningens läggning orimlig ståndpunkt, har kontrollstyrelsen föreskrivit, att bolagen i överlåtelseavtalen skola intaga bland annat följande bestämmelser:

Det åligger restauratören att ordna och handhava utskänkingen i överensstämmelse med vad som angives i 63 § rusdrycksförsäljningsförordningen samt att därvid ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som för befrämjande av det i nämnda lagrum angivna syfte lämnas av bolaget.

Finner bolaget, att utskänkingen icke handhaves på ett för ordning och nykterhet tillfredsställande sätt, åger bolaget att reglera eller inskränka restauratörens inköp och försäljning av spritdrycker och starka viner.

Beträffande restauratörens handhavande av utskänkingen och särskilt hans fullgörande av de förpliktelser, som enligt rusdrycksförsäljningsförordningen och överlåtelseavtalet åligger honom, åger bolaget vidtaga de kontrollåtgärder, bolaget finner för ändamålet erforderliga.»

Kontrollstyrelsens åtgärder i fråga om utskänkningskontrollen.

Kontrollstyrelsen övergår härefter till att lämna en redogörelse för de åtgärder, som från kontrollstyrelsens sida vidtagits för genomförande av en effektiv utskänkningskontroll. Första gången, kontrollstyrelsen gjorde något uttalande till systembolagen rörande utskänkningskontrollen, var i cirkulär nr 73 den 29 november 1920 med råd och anvisningar rörande utskänkingens handhavande, ur vilket cirkulär här nedan återgives den del, som direkt berör utskänkningskontrollen.

Cirkulär nr 73 den 29 november 1920.

»Då det uppenbarligen är meningslöst och ur viss synpunkt rent av skadligt att utfärda föreskrifter, vilkas efterlevnad av ingen kontrolleras, måste systembolagen framdeles ägna den allra största uppmärksamhet åt att tillse, att utfärdade föreskrifter efterlevas såväl å egna som å överlättna utskänkningsrättigheter.

Till viss grad torde den ovan påpekade underlåtenheten att utöva kontroll särskilt över de överlättna utskänkningsrättigheterna haft sin grund däri, att bolagen ej varit på det klara med, i vilken omfattning de varit berättigade att utöva sådan kontroll. *Det är emellertid uppenbart, att systembolaget såsom den ena kontrahenten har full rätt att på lämpligt sätt förvissa sig om att den andra kontrahenten — restauratören — iakttagit de bestämmelser, han vid kontraktets undertecknande förbundit sig att iakttaga.*

Ett bolag är emellertid ej blott berättigat att övervaka, att utfärdade föreskrifter efterlevas, utan har ock en ofrånkomlig *skyldighet* härtill. Bolaget har fått all rätt till försäljning av rusdrycker inom en kommun sig tillerkänd och är skyldigt handhava försäljningen på ett med rusdrycksförsäljningsförordningens syften överensstämmande sätt. Har då bolaget på egen hand eller därtill föranlett av överordnad myndighet funnit sig vid överlåtelse av utskänknings-

rättighet till enskild böra fastställa vissa villkor för utskänkingsrörelsens handhavande, har detta givetvis skett därför, att bolaget befarat, att rättigheten eljest skulle komma att utövas på ett sätt, som ej vore med rusdrycksförsäljningsförordningens syften överensstämmande. *Vid sådant förhållande är det emellertid uppenbart, att samma skäl, som föranlett föreskrifternas fastställande, också medför skyldighet för bolaget att så långt möjligt övervaka deras efterlevnad.»*

På nytt uttalade sig kontrollstyrelsen om utskänkingskontrollen i cirkulär nr 17 den 10 november 1923 med råd och anvisningar rörande utskänkningens handhavande. Ur nämnda cirkulär återgives följande:

*Cirkulär nr
17 den 10 no-
vember 1923.*

»Vid sådant förhållande förväntar kontrollstyrelsen, att bolagen framdeles noggrannare än som hittills i allmänhet skett skola tillse, att de utfärdade föreskrifterna upprätthållas. Systembolagen hava ansvar för utskänkningens riktiga handhavande även i de fall, då utskänkingsrättighet överlåtits till enskild person. Konstateras det, att de utfärdade föreskrifterna icke efterföljas å en ort, måste vederbörande systembolags sätt att fylla den uppgift, som anförts trots bolaget, anses vara mindre tillfredsställande.

I främsta rummet böra bolagen tillse, att rättigheter till utskänkning av rusdrycker icke överlåtas till andra personer än sådana, som kunna anses vara fullt lämpliga för handhavandet av rörelsen, och att rättighetsinnehavarna under överlåtelse tiden fullgöra de förpliktelser, de vid överlåtelseavtalets under-tecknande åtagit sig. Den uppsikt, som för detta ändamål kan finnas erforderlig, äro bolagen icke blott berättigade utan även skyldiga att anordna. Kommer till bolags kännedom, att å en restaurant givna utskänkingsbestämmelser överträdas, är det bolagets plikt att ingripa. I första hand skola därvid bolagen, som städe böra eftersträva ett gott och intimt samarbete med de enskilda restauratörerna, söka genom upplysningar, råd och varningar förmå vederbörande rättighetsinnehavare att själva noggrannare övervaka bedrivandet av rörelsen och att för detta ändamål vidtaga nödiga kontrollåtgärder. Kan ej rättelse vinnas på detta sätt, måste bolagen med tillräcklig kraft utnyttja de medel, som stå till deras disposition enligt gällande överlåtelseavtal. Ju mera hänsynen till berättigade nykterhetskrav åsidosatts på en restaurant, desto kraftigare bör ingripandet bli. Upprepade överträdelser av bestämmelserna böra föranleda skärpta åtgärder. Styrelsen erinrar i detta sammanhang om bolagens rätt att begränsa de kvantiteter spritdrycker och eventuellt viner, som restauratören får inköpa.»

Som synes har kontrollstyrelsen i de ovan nämnda cirkulär, ur vilka de delar, som röra utskänkingskontrollen, återgivits, allenast klargjort sin principiella ståndpunkt ifråga om utskänkingskontrollen. Styrelsen har kraftigt framhållit behovet av en effektiv kontroll och bolagens skyldighet att tillse, att dylik kontroll utövas. Om sättet för kontrollens utövande har styrelsen däremot icke i dessa cirkulär gjort något uttalande. Anledningen härtill har varit den, att kontrollstyrelsen, så långt det varit möjligt, velat åt systembolagen överlåta att efter eget gottfinnande välja de metoder för kontrollens handhavande, som på respektive orter lättast och bekvämast kunde fylla det avsedda syftet. För kontrollstyrelsen har kontrollens resultat varit huvudsaken.

De båda ovannämnda cirkulären medförde emellertid allenast på vissa orter i mera avsevärd grad förbättrad efterlevnad av gällande utskänkingsbestämmelser, under det att å ett betydande antal platser utskänkningen allt fortfarande utövades utan att någon mera verklig kontroll genomförts. Att ett mindre gott tillstånd alltjämt existerade å åtskilliga orter, bragtes till kontrollstyrelsens kännedom dels genom de erfarenheter, styrelsens egna tjänstemän voro i tillfälle att göra på skilda platser i landet, dels genom uttalanden av styrelseledamöter eller tjänstemän i systembolagen. På åtskilliga håll var det

för övrigt en så allmänt känd och erkänd sak, att utskänkingsrestriktionerna icke efterlevdes, att några särskilda undersökningar ej behövde göras för att man skulle vinna kännedom om detta förhållande.

Cirkulär nr
14 den 31 oktober 1925.

Kontrollstyrelsen hade emellertid ej blott genom de ovannämnda cirkulären sökt förmå systembolagen att anordna en effektiv utskänkingskontroll. Vid upprepade tillfällen hade såväl kontrollstyrelsens chef som de styrelsens tjänstemän, vilka hade att taga befattning med ärenden av denna art, å systembolagsföreningarnas sammanträden och vid inspektionerna av de olika bolagen framhållit, att effektiv utskänkingskontroll måste anordnas. På vissa håll ställde man sig de lämnade direktiven till efterrättelse, på andra håll undergingo förhållandena ingen förändring. Uppenbarligen kunde kontrollstyrelsen icke i längden stå till svars med en sådan ordning ifråga om utskänkningen, att det ej utan fog kunde göras gällande, att i laga ordning meddelade bestämmelser på ett betydande antal platser ej alls eller endast bristfälligt efterlevdes. Så mycket mindre kunde kontrollstyrelsen finna sig i en dylik ordning, som de restauratörer, som ej ställde sig gällande föreskrifter till efterrättelse, utsatte sina kolleger för en illojal konkurrens och därmed ställde dem och deras personal i en mycket svår ställning gent emot allmänheten. I denna situation utfärdades cirkulär nr 14 den 31 oktober 1925 med råd och anvisningar rörande kontrollen i socialt avseende över utminuteringen och utskänkningen av rusdrycker. Rörande utskänkingskontrollen uttalade styrelsen i detta cirkulär följande:

»Erfarenheten har visat, att de bolag, som nedlagt ett betydande arbete på ett ändamålsenligt ordnande av utskänkingsrörelsen, haft stora olägenheter av att förhållandena inom angränsande bolags områden understundom varit mindre väl ordnade. Påfrestningen på de restauranter, där gällande restriktioner noggrant iakttagas, har i hög grad ökat, därest det varit sämre ställt med efterlevnaden av restriktionerna på restauranter å närbelägna orter. Kunderna på de välskötta restauranterna hava, med åberopande av förhållandena på de mindre väl skötta, framställt krav, som icke utan åsidosättande av gällande utskänkingsrestriktioner kunnat tillmötesgås. Det är därför av betydelse, att samarbetet med angränsande systembolag är väl organiserat.

Lika betydelsefullt är samarbetet mellan ett systembolag och dess restauratörer. Utskänkingskontrollen underlättas i betydande grad, om den utövas i samförstånd med restauratörerna. Erfarenheten har ock visat, att ett dylikt samförstånd, därest det från ömse sidor eftersträvas, är möjligt att uppnå. Det ligger i rättighetsinnehavarnas eget intresse, att gällande bestämmelser upprätthållas likformigt å alla restauranter. I annat fall utövar den restauratör, som icke drar sig för att åsidosätta de förpliktelser, han iklätt sig genom det av honom undertecknade överlåtelseavtalet, en illojal konkurrens gent emot sina kolleger och tillfogar dem därmed en betydande skada.

Även om svårigheterna att åstadkomma en verksam utskänkingskontroll äro betydande, visar dock erfarenheten å de orter, där utskänkningsspörsmålen ägnats särskild uppmärksamhet, att svårigheterna ingalunda äro oöverbärliga.

Sättet för restaurantkontrollens utövande måste anpassas efter lokala förhållanden, såsom t. ex. restauranternas antal, storlek och beskaffenhet. På vissa restauranter, särskilt sådana, som drivas av systembolagen själva, kunna ekonomisk-tekniska anordningar vidtagas, som i större eller mindre mån underlätta tillsynen över utskänkingsbestämmelsernas efterlevnad.

Full effektivitet kan emellertid på denna väg aldrig nås. En personlig inspektion från systembolagens sida över restaurantrörelsen — den egna såväl som den överlätna — blir under alla förhållanden nödvändig. Även om en

för serveringspersonalen känd inspektör icke kan beräknas bliva åsyna vittne till sådana oegentligheter ifråga om utskänknigen som t. ex. utlämnande av för stora kvantiteter eller servering av spritdrycker utan samband med måltid. kan han dock i många fall konstatera den grad av allmän ordning, som är rådande på en restaurant. Ätminstone grövre missförhållanden, yttrande sig i onykterhet eller bristande ordning inne i lokalen, kunna på denna väg bliva kända för bolagen. Värdet av den öppna kontrollen, som kan utövas av bolagens egen personal, bör därför icke underskattas. Åtskilligt tyder därpå, att hittillsvarande mindre goda förhållanden på utskänkingsområdet i avsevärd mån hade kunnat förbättras, därest systembolagen ägnat denna viktiga fråga vederbörlig uppmärksamhet. Vad som erfordras är emellertid, att den öppna kontrollen systematiskt organiseras, helst genom beslut av systembolagens styrelser. Äv vikt är, att inspektionerna icke dag efter dag återkomma vid samma tid, och att särskild uppmärksamhet ägnas åt förhållandena under de tider av dygnet, då påfrestningarna å restauranterna kunna väntas vara särskilt stora.

De systembolag, som ägnat utskänkingskontrollen särskild uppmärksamhet, hava emellertid funnit, att den öppna kontrollen visserligen kan sätta bolagen i stånd att konstatera, att förhållandena i nykterhetsavseende å en restaurant icke äro tillfredsställande, men däremot i regel icke lämnar bolagen möjlighet att avgöra, huru onykterheten uppstått. Dessa bolag hava därför funnit det nödvändigt att vid sidan av den öppna kontrollen anordna en anonym kontroll, d. v. s. en kontroll, som utföres av för vederbörande restaurantinnehavare och restaurantpersonal ej kända personer. I Stockholm handhaves denna kontroll numera av en särskildt för ändamålet bildad kontrolldelegation, i vilken såväl restauratörerna som systembolaget och Stockholms allmänna restaurantaktiebolag äro representerade. Vid anordnandet av anonym kontroll böra bolagen icke underlåta att tillgodogöra sig de erfarenheter, som vunnits å de platser, där anonym kontroll under en längre tid tillämpats.

Enär vid lojal tillämpning av gällande utskänkingsbestämmelser ett visst minimalt måste bliva gällande för relationen mellan å ena sidan matomsättningen i kronor samt å andra sidan spritomsättningen i liter. kan en ganska god bild av utskänkingsföreskrifternas efterlevnad i vissa fall erhållas genom beräkande av nämnda relation för viss tid. Det måste emellertid framhållas, att åtminstone på restauranter av första klass åtskilliga faktorer inverka i sådan riktning, att nämnda relation i normala fall högst väsentligt överstiger minimalrelationen vid lojal utskänkning. Detta förhållande medför, att endast i extrema fall överträdelser av utskänkingsföreskrifterna på denna väg med säkerhet kunna konstateras. Detta hindrar emellertid icke, att det kan vara värdefullt att för regelbundet återkommande tidsperioder, exempelvis för varje kalenderkvartal, företaga här avsedda relationsberäkningar för såväl de av bolaget självt bedrivna som de överlätna utskänkingsrättigheterna. För erhållande av tillgång till räkenskaperna för rättighet av detta senare slag bör, där så är erforderligt, framställning om fullmakt för lämplig person, tillhörande bolagets ledning, ingivas till kontrollstyrelsen.»

Som synes har kontrollstyrelsen i detta cirkulär, till skillnad från vad som skett i de föregående cirkulären, icke inskränkt sig till att allenast framhålla bolagens rättighet och skyldighet att anordna en effektiv utskänkingskontroll utan även lämnat anvisning å de olika kontrollmetoder, som därvid kunna ifrågakomma utan att därvid binda bolagen vid någon viss kontrollmetod.

Såsom tidigare framhållits, måste kontrollskyldigheten i avseende på utskänkingsrörelsens handhavande i enlighet med gällande bestämmelser i första hand anses åvila bolagen. På de orter, där bolagen mera verksamt fullgjorde sagda skyldighet, uppstodo emellertid ibland kontroverser mellan bolagen och innehavarna av de överlätna rättigheterna, huruvida överträdelser kunde anses

Kontrolldelegationer.

vara begångna, och för kontrollarbetet irriterande offentliga diskussioner, särskilt i pressen, blevo ej sällan följden. Från rättighetsinnehavarnas sida möttes understundom kontrollarbetet med ett misstroende, som störde det goda förhållandet mellan bolagen och restauratörerna såsom kontraktsslutande parter. För att avvägbringa ett samarbete med restauratörerna ifråga om den erforderliga kontrollen trädde under åren 1923—1924 aktiebolaget Stockholms-systemet i förhandling med Stockholms restauratörförening. Förhandlingarna resulterade i tillsättande av en kontrolldelegation bestående av representanter för såväl bolaget som restauratörerna. Kontrolldelegationens arbete, som fortgått sedan medio av år 1924, har blivit fördelaktigt ur bägge parternas synpunkt. Det gynnsamma resultatet har ock föranlett, att kontrolldelegationer inrättats på några andra orter i riket.

För att giva en bild av de grundläggande bestämmelserna för en kontrolldelegation må följande meddelas ur det mellan aktiebolaget Stockholms-systemet å ena sidan samt Stockholms restauratörförening och Stockholms allmänna restaurantaktiebolag å den andra träffade avtal om tillsättande av en »delegation för handhavandet av kontrollen över utskänkingsbestämmelsernas efterlevnad och till förhindrande av en illojal konkurrens på området».

Parterna utse visst antal ledamöter, vilka gemensamt utse ordförande, för vars val fordras enhällighet. Ordföranden skall vara en fullt opartisk person, stående helt utanför de anslutna korporationernas intresseområden samt äga sådana kvalifikationer, att han fullt opartiskt och sakligt kan leda delegationens förhandlingar. Delegationen har att bestämma, i vilken utsträckning och på vad sätt kontroll över utskänkingsrörelsen skall förekomma, därvid den anonyma kontrollen skall tillämpas, försävt anledning finnes antaga, att den öppna kontrollen icke i föreliggande fall är effektiv. Såsom dylik anledning till anonym kontroll skall bland annat anses bristande lojalitet från restauratörs eller föreständares sida, allmänt gängse tal eller bestämd uppgift om överträdelse av gällande föreskrifter. Delegationen äger att för visst eller vissa särskilda fall överlåta bestämmanderätten beträffande den anonyma kontrollen åt den av delegationen anställde förste kontrollören. Delegationen har att med vitsord för samtliga parter bedöma, bland annat, huruvida gällande bestämmelser eller föreskrifter ifråga om utskänkningens ordnande i visst ifrågakommande fall överträts eller icke samt huruvida framställd anmärkning mot sättet för utskänkningens handhavande är befogad eller icke ävensom vilken eller vilka, som i varje särskilt fall äro ansvariga för anmärkt förhållande eller överträdelse. I fall av överträdelse äger delegationen fatta beslut om de åtgärder, som skola vidtagas för att åstadkomma utskänkingsbestämmelsernas efterlevnad. Skulle rättelse i befunna missförhållanden icke på dylikt sätt kunna vinnas, meddelas förhållandet för Stockholms-systemet, som sedermera meddelar delegationen de åtgärder, vilka vidtagits.

Den av delegationen utsedde förste kontrollören har bland annat att utöva den öppna tillsynen av restauranterna, varemot de extra kontrollörerna hava att utöva den anonyma tillsynen av restauranterna. Förste kontrollören skall vara en fullt opartisk person, och må härtill icke utses restauratörer eller tjänstemän hos någon av de anslutna parterna eller dem närstående företag. Extra kontrollör skall vara redbar och omdömesgill person i den ställning, att han kan antagas fullt objektivt och grannlaga förrätta sitt arbete enligt instruktion, som av kontrolldelegationen fastställs.

Kontrollen utövas huvudsakligen dels därigenom, att förste kontrollören skaffar sig en ingående kännedom om de bestämmelser, som gälla för serveringen på olika restauranter samt om de kontrollanordningar, som av resp. chefer införts, dels därigenom att förste kontrollören genom extra kontrollör, då anonym kontroll skall tillämpas, skaffar sig en uppfattning om huruvida restaurant-

personalen efterföljer gällande utskänkingsbestämmelser, även då personalen icke är medveten om att den är kontrollerad.

Ifrågavarande i Stockholm träffade bestämmelser för kontrolldelegationen gälla i stort sett också å de andra orter, där kontrolldelegationer införts.

Givetvis innebär tillkomsten av en kontrolldelegation icke i någon mån, att vederbörande systembolags ansvar för utskänkningens nöjaktiga ordnande avlyfts från bolaget, utan endast att kontrollens utförande i praktiken överflyttas från bolagets tjänstemän till denna delegation och dess tjänstemän. Verksamheten kan naturligtvis endast bedrivas så länge, som det för vederbörande bolags ledning står klart, att kontrollen handhaves icke blott i full enlighet med gällande bestämmelser utan även på så sätt, att andemeningen i rusdrycksförsäljningsförordningens § 63 kan sägas bli tillgodosedd. En anordning med en kontrolldelegation innebär icke heller någon inskränkning i bolagets rätt och plikt att fortfarande öva direkt uppsikt över den av bolaget självt utövade utskänkningen lika litet som den befriar restauratörerna från att göra, vad på dem ankommer för att upprätthålla ordning inom sin rörelse.

Kontrollstyrelsen övergår härefter att behandla de olika kontrollmetoder, som hittills utbildats och som tillämpas såväl av åtskilliga bolag som av kontrolldelegationerna.

Den öppna kontrollen utövas av personal, helt anställd i vederbörande systembolags tjänst. Vid flertalet mindre systembolag användes för denna kontroll uteslutande personal, vars huvudsakliga arbetsuppgifter hos bolaget ligga på annat område än utskänkingskontrollens. Oftast lär det väl vara bolagets disponent, någon annan tjänsteman i ledande ställning hos bolaget eller ock någon ledamot av bolagets styrelse, som har till uppdrag att tillse, att utskänkingsförhållandena äro tillfredsställande ur nykterhets- och allmän ordningssynpunkt samt att gällande utskänkingsrestriktioner efterlevas såväl å bolagets egna som å de överlätna utskänkingsställena. I större systembolag finnes däremot ej sällan anställd en särskild inspektör, för vilken utskänkingskontrollen är den huvudsakliga arbetsuppgiften.

Den öppna kontrollen utföres dels genom besök i vederbörande utskänkingslokaler, dels på några håll genom granskning av vissa utskänkningen berörande handlingar. Som ett komplement till den av vederbörande systembolag anordnade öppna utskänkingskontrollen ansluter sig nämligen ofta en del — ibland i samråd med systembolaget — genomförda kontrollanordningar av teknisk-ekonomisk art. Dessa kontrollanordningar kunna vara av mycket skiftande natur, mer eller mindre komplicerade, mer eller mindre kostsamma för vederbörande restauratör. Med hänsyn till den formulering, som motionärerna på denna punkt givit de mot kontrollstyrelsen framställda anmärkningarna, anser sig kontrollstyrelsen böra framhålla, att styrelsen icke funnit sig böra meddela föreskrifter rörande utformningen av den teknisk-ekonomiska kontrollen. Enligt kontrollstyrelsens mening måste den nämligen skifta med hänsyn till restauranternas storlek, restaurantlokalernas belägenhet och restauranternas allmänna karaktär på ett sådant sätt, att den lämpligen icke kan göras till föremål för normerande föreskrifter. Syftemålet med den teknisk-ekonomiska kontrollen är, att genom registreringsanordningar av olika slag, oftast i kombination med användandet av s. k. kassaregister, skapa en möjlighet för vederbörande systembolagstjänstemän att i efterhand granska det sätt, på vilket utskänkningen handhafs av servitörerna vid de olika borden. I en artikel i bifogade nummer av »Tidskrift för systembolagen» under rubriken »Luckor i utskänkingskontrollen» har en med förhållandena på detta område väl förtrogen systembolagsman lämnat en skildring av vissa dylika kontrollsystem och diskuterat deras förtjänster och svagheter.

*Den öppna
kontrollens
anordning.*

Den anonyma kontrollens natur.

I syfte att åstadkomma kontroll jämväl i de avseenden, där erforderlig kontroll med den ovan skildrade metoden icke kunde vinnas, har man vid åtskilliga systembolag tillämpat ett förfarande, som i det allmänna talesättet pläгат be-tecknas såsom anonym kontroll.

Till belysande av innebörden av denna kontrollmetod torde här få återgivas den instruktion, som av aktiebolaget Stockholmssystemet tillämpades före kontrolldelegationens tillkomst och vilken sedan i sina huvuddrag torde hava antagits såväl vid de bolag, som direkt tillämpa dylik kontroll, som ock för kontrolldelegationernas kontrollörer.

Instruktionen har följande lydelse:

»1) Efter för varje särskilt tillfälle erhållet uppdrag besöker vederbörande tjänsteman såsom gäst, ensam eller i sällskap med annan person, viss bestämd restaurant.

2) Den inspekterande skall först och främst tillse de för *nykterheten och ordningen* viktigaste bestämmelsernas efterlevnad, nämligen

om servering sker till person, som är synbarligen berörd av starka drycker, om medförda rusdrycker å lokalen förtäras, om spritdrycker utskänkas eller förtäras på vinutskänkningsställen samt om några av de sålda rusdryckerna medföras från utskänkningsstället.

I övrigt skall efterlevnaden jämväl av andra i gällande avtal överenskomna serveringsbestämmelser kontrolleras.

3) Den inspekterande skall alltid söka lägga märke till, huruvida sådana omständigheter föreligga, att oegentligheter, som iakttagas, möjligen icke böra läggas personalen till last. I meddelandet om vad som passerat skall uppgift härom alltid lämnas. Så t. ex. om en onycter person blir serverad spritdrycker eller vin, men hans onycterhet ej kunnat iakttagas, förrän han rest på sig eller överhuvudtaget först efter serveringen. Likaså om till exempel medförd spirituosa förtäres på sådant sätt, att personalen ej kunnat varsebliva och förhindra detsamma.

4) Den inspekterande skall alltid hålla i minnet, att hans inspektion icke gäller gästerna och deras sätt att uppträda, utan rättighetsinnehavaren och serveringspersonalen.

5) Självfallet är, att varje åtgärd, som kan tydas såsom någon form av provokation, på det strängaste måste undvikas. Vederbörande tjänsteman får således själv aldrig mottaga spirituosa eller vin utöver tillåten kvantitet, även om sådant skulle av personalen erbjudas. Likaså böra frågor om eventuella möjligheter till erhållande av någon kvantitet på sidan om bestämmelserna undvikas. Innan vederbörande besöker föreskriven restaurant, skall han därför även ha skaffat sig fullständig kännedom om de särbestämmelser, som möjligen gälla för restauranten ifråga, så att han icke av okunnighet om dessa skulle komma att framställa önskemål, som gå utöver gällande föreskrifter.

6) Den inspekterande får i intet fall själv ingripa på ort och ställe, utan har allenast att lämna meddelande om sina iakttagelser.

7) Efter varje inspektionstillfälle avlämnas ett meddelande rörande gjorda iakttagelser. Dessa meddelanden skola givas en sådan formulering, att av dem tydligt framgår, *vad som faktiskt passerat*.

Det är därvid av vikt att söka framhålla ej blott händelser, som visa på mindre tillfredsställande förhållanden, utan även ev. åtgärder från personalens sida, som kunna tyda på strävan efter god ordnings upprätthållande. Då anledning till anmärkning ej förefinnes, skall detta särskilt framhållas.»

Den anonyma kontrollens innebörd finnes ytterligare belyst i bilagda broschyr »Den anonyma restaurangkontrollen» av verkställande direktören i aktiebolaget Stockholmssystemet A. Peyron.

Enligt kontrollstyrelsens mening kunna befogade erinringar icke göras mot den anonyma kontrollen i den utformning den, enligt vad som framgår av förestående redogörelse, erhållit.

D. Vinstkvantiteterna.

Motionärerna anknyta sina anmärkningar i fråga om vinstkvantiteterna till de anmärkningar, de framställt rörande utskänkningskontrollen. Mot kontrollstyrelsens åtgöranden ifråga om denna kontroll hade nämligen, anförde motionärerna, restauratörerna icke kunnat prestera något hårdare motstånd. Mot dem hade kontrollstyrelsen använt ett ekonomiskt påtryckningsmedel av kännbaraste slag, nämligen bestämmanderätten över de s. k. vinstkvantiteterna. Motionärerna göra gällande, att kontrollstyrelsens föreskrifter om vinstkvantiteter sakna direkt stöd i gällande lag. Det förefaller motionärerna i allra högsta grad stötande för rättskänslan, att oförvitliga svenska medborgare skola på nämnt sätt göras ekonomiskt så gott som fullständigt beroende av ett ämbetsverk. Motionärerna framhålla slutligen, att de ej förbisett, att kontrollstyrelsen som stöd för sina åtgärder i detta avseende åberopade sig på 25 § 2 mom. tredje stycket rusdrycksförsäljningsförordningen. Enligt motionärernas mening framgår det emellertid med all önskvärd tydlighet av riksdagens behandling åren 1914 och 1917 av rusdrycksförsäljningsförordningen, att riksdagen icke avsåg att åt kontrollstyrelsen lämna någon oinskränkt makt över hotellägarnas och restauratörernas ekonomiska förhållanden. Då kontrollstyrelsen trott sig kunna ur riksdagens beslut utläsa något dylikt, anse motionärerna en ändring av nämnda paragraf vara av behovet synnerligen påkallad.

De av motionärerna berörda nu gällande bestämmelserna om vinstkvantiteter meddelades av kontrollstyrelsen första gången år 1920 och hava sedermera i väsentligen samma form upprepats de följande åren. De innebära ett åliggande för systembolagen, att i de avtal, som upprättats vid överlåtelse av utskänkningsrättigheter, intaga bestämmelser om s. k. vinstkvantiteter, d. v. s. de högsta kvantiteter, som restauratörerna få sälja med vinst. Överskjutande kvantiteter måste restauratörerna av vederbörande systembolag inköpa till utskänkingspris. Vinstkvantiteter finnas för närvarande fastställda ifråga om spritdrycker och starka viner. Kontrollstyrelsen har däremot icke ansett det av behovet påkallat att fastställa vinstkvantiteter ifråga om lätta viner.

Som motionärerna angivit, har kontrollstyrelsen utfärdat ifrågavarande bestämmelser med stöd av stadgandet i 25 § 2 mom. tredje stycket rusdrycksförsäljningsförordningen. Nämnda lagrum lyder i här ifrågavarande avseende, som följer:

»Med överlåtelse av utskänkningsrättighet följer skyldighet för den, till vilken sådan rättighet blivit överläten, att hos bolaget inköpa alla för rörelsen erforderliga rusdrycker, och skall bolaget med iakttagande av de föreskrifter, kontrollstyrelsen därutinnan kan utfärda, vid överlåtelse stadga sådana villkor för dylikt inköp, att rättighetsinnehavares ekonomiska fördel, så långt ske kan, ej göres beroende på myckenheten utskänkta rusdrycker.»

Då kontrollstyrelsen begränsat restauratörernas vinstintresse genom fastställande av vinstkvantiteter, måste kontrollstyrelsen anses hava handlat i överensstämmelse med lagrummets ordalydelse. Motionärerna anse emellertid, att kontrollstyrelsen handlat i strid mot statsmakternas mening med bestämmelsen och hänvisa till riksdagens behandling av frågan åren 1914 och 1917. Kontrollstyrelsen är därför nödsakad att lämna en kort redogörelse beträffande behandlingen av den förevarande bestämmelsen.

Nykterhetskommitténs förslag var på förevarande punkt av följande lydelse.

»Med överlåtelse av utskänkningsrättighet följer skyldighet för den, till

Motionärernas framställning.

De klandrade bestämmelsernas innehåll.

Nu gällande lydelse av 25 § 2 mom. tredje stycket. Nykterhetskommitténs förslag på samma punkt.

vilken sådan rättighet blivit överlåten, att hos bolag inköpa alla för rörelsen erforderliga rusdrycker, och skall bolaget med iakttagande av de föreskrifter, kontrollstyrelsen härutinnan kan utfärda, vid överlåtelse stadga sådana villkor för dylikt inköp, att rättighetsinnehavarnas ekonomiska fördel så långt ske kan ej göres beroende på myckenheten av utskänkta rusdrycker eller, där fråga är om förut utövad utskänkingsrörelse, hans fördel i sådant avseende begränsas och efter hand avvecklas.»

En jämförelse mellan den ordalydelse, som nykterhetskommitténs förslag hade, och den nuvarande lydelsen av 25 § 2 mom. tredje stycket rusdrycksförsäljningsförordningen ger vid handen, att nykterhetskommittén tilltänkte sig en småningom skeende avveckling av restauratörernas ekonomiska fördel av rusdrycksförsäljningen.

Såsom inhämtas av den till grund för nykterhetskommitténs förslag liggande motiveringen (nykterhetskommittén, del V, sid. 255—258) anvisade nykterhetskommittén såsom ett av de medel, som funnes att begränsa utskänkingsinnehavarnas ekonomiska fördel, att fastställa vinstkvantiteter för dessa innehavare, ett förfarande, som sedan år 1924 tillämpats av aktiebolaget Stockholmssystemet i Stockholm. Från nykterhetskommitténs sida angavs jämväl vissa andra metoder för begränsande av utskänkingsinnehavarnas vinstintresse, och nykterhetskommittén anförde därefter, att vilken metod, som funnes böra väljas för att ernå en mera fullständig frigörelse av utskänkingsinnehavarnas ekonomiska intresse av rusdrycksomsättningen, denna lämpligen icke syntes kunna i lagstiftningen närmare angivas. De närmare bestämmelser, som kunde vara erforderliga syntes böra utfärdas av kontrollstyrelsen. Med denna anordning vanns den fördelen för alla parter, anförde nykterhetskommittén, att det i det enskilda fallet kunde förfaras så som förhållandena betingade. Förfaringsättet kunde sålunda bliva olika för olika slags rättigheter. Inrättades en ny utskänkning, borde det givetvis icke komma ifråga att rättighetsinnehavares vinst i någon mån bleve beroende av myckenheten utskänkta rusdrycker. Ifråga om sådan utskänkning, som tidigare utövats vare sig av samma person eller av annan person, från vilken utskänkingsrörelsen övertagits, torde däremot den första åtgärd, som borde vidtagas, vara den, att utskänkingsinnehavarens ekonomiska fördel av den utskänkta myckenheten begränsades. Efter hand nedbringades rättighetsinnehavarens fördel i dylikt avseende, varigenom en avveckling av densamma komme till stånd.

Det var mot nykterhetskommitténs förslag och uttalanden om en fullständig *avveckling* av rättighetsinnehavarnas ekonomiska fördel, som man under riksdagsbehandlingen vände sig, icke mot den av nykterhetskommittén föreslagna *begränsningen* av sagda fördel.

Frågan behandlas i bevillningsutskottets betänkande nr 28 vid 1914 års senare riksdag. Bevillningsutskottet uttalar där rörande den av utskottet föreslagna avfattningen av förevarande bestämmelse, vilken avfattning överensstämmer med den vid 1917 års riksdag slutligt antagna, följande:

»En av de grundläggande principerna i det av huvudmotionärerna framlagda författningsförslaget är det privatekonomiska intressets fränskiljande från detaljhandeln med rusdrycker. I fråga om utminuteringsen är denna princip fullständigt genomförd och förevarande stadgande avser tillämpning av grundsatsen ifråga jämväl beträffande de av bolag överlåtna utskänkingsrättigheterna. Ehuru väl otvivelaktigt vissa svårigheter äro förbundna med det praktiska utförandet av denna grundsats, torde dock kravet på denna princip genomförande i fråga om nyssberörda rättigheter böra upptagas i lagstiftningen, särskilt i en sådan av så strängt restriktiv karaktär som den föreslagna. Utskottet gillar därför syftet i den föreslagna bestämmelsen, men har icke kunnat helt biträda lydelsen av densamma. Enär uttrycket »så långt ske kan» torde vara fullt till-

räckligt för att angiva principen om det privatekonomiska intressets frånskiljande från utskänkningsrätten, har utskottet ansett den i motionärernas förslag förekommande satsen »eller, där fråga är om förut utövad utskänkningsrörelse, hans fördel i sådant avseende begränsas och efter hand avvecklas» böra utgå. Därmed har utskottet icke velat giva uttryck åt den meningen, att samma regler för de ifrågavarande åtgärderna böra uppställas i fråga om all överlåtten utskänkningsrörelse, oavsett om den är ny eller tidigare utövats, utan utskottet förväntar, att kontrollstyrelsen, vilken det tillkommer att med ledning av vid lagens ikraftträdande vunna erfarenheter utfärda närmare föreskrifter i detta avseende, skall iakttaga nödig varsamhet och särskild hänsyn, där fråga är om förut utövad utskänkningsrörelse.»

Såsom framgår av den här ovan lämnade redogörelsen för vad som föregick antagandet av den ifrågavarande bestämmelsen, kunna motionärerna ej heller i förevarande avseende erhålla stöd för sin uppfattning. Den enda fråga, varom meningsskiljaktighet över huvud taget kan råda, är, huruvida »nödig varsamhet» av kontrollstyrelsen iakttagits eller ej. Kontrollstyrelsen skall i någon mån söka belysa även denna fråga.

Som ovan antytts, utfärdades de bestämmelser rörande vinstkvantiteterna, som alltjämt i huvudsak gälla, hösten 1920. Bestämmelserna återfinnas i cirkulär nr 72 den 29 november 1920 med föreskrifter angående överlåtelse av rättighet till utskänkning av rusdrycker. Vinstkvantiteterna fingo enligt detta cirkulär av systembolagen fastställas till högst $\frac{3}{4}$ av summan av restauratörernas försäljning av spritdrycker och starka viner till allmänheten under tiden 1 januari—30 september 1920 och samma försäljning under tiden 1 januari—31 mars 1920, vilket i verkligheten torde ganska nära sammanfalla med $\frac{3}{4}$ av vederbörande restauratörers försäljning under hela år 1920. På grund av de försämrade ekonomiska förhållandena, som snart nog efter nämnda cirkulärs utfärdande började kraftigt göra sig gällande, sjönk emellertid restauratörernas försäljning snabbt. Vinstkvantiteterna blevo i följd härav för stora å ett betydande antal restauranter. Därest dessa kvantiteter skola vara till något gagn ur nykterhetssynpunkt och fylla de krav, som lagstiftningen på denna punkt ställer, måste de nämligen vara mindre än den försäljning, som äger rum å vederbörande restauranter, även om gällande utskänkningsbestämmelse iakttagits och god ordning och oklanderliga nykterhetsförhållanden råda å restauranterna ifråga. Åren 1922 och 1923 gestaltade sig förhållandena ur synpunkten av de direktiv, som lagstiftningen ställer, än sämre, men ur restauratörernas ekonomiska synpunkt allt gynnsammare. Medan totalförsäljningen av spritdrycker å de överlåtna utskänkningsrättigheterna år 1922 uppgick till 1,751,045 liter var summan av vinstkvantiteterna ej mindre än 1,897,151 liter. Vinstkvantiteterna överstego alltså den totala försäljningen med inemot 150,000 liter. År 1923 hade utvecklingen fortskridit än längre i samma riktning. Den totala försäljningen inom den överlåtna utskänkningsrörelsen var detta år 1,860,605 liter, medan vinstkvantiteterna sammanlagt uppgingo till 2,053,685 liter. Vinstkvantiteterna överstego alltså försäljningen med nära 200,000 liter. Kontrollstyrelsen fann emellertid varken under senare delen av år 1921, då de för år 1922 gällande bestämmelserna fastställdes, eller under sista kvartalet år 1922, då bestämmelserna för år 1923 fastställdes, anledning att sänka den maximigräns, som kontrollstyrelsen fastställt för vinstkvantiteterna. Kontrollstyrelsen ansåg nämligen, att de ekonomiska förhållandena vid det dåvarande ännu ej i tillräcklig grad stabiliserats, och ville ej heller, då åtminstone vissa restauranter under dessa år hade att kämpa med de av den ekonomiska depressionen föranledda ekonomiska svårigheter, ytterligare öka dessa. Styrelsen iakttog en varsamhet, som säkerligen fyllde alla rimliga krav.

I princip bibehållas alltjämt samma vinstkvantitetsbestämmelser som tidi-

Slutsatser av den lämnade redogörelsen.

Har »nödig varsamhet» iakttagits?

gare. Men kontrollstyrelsen har vid årsskiftena 1923/1924, 1924/1925 och 1925/1926 företagit en detaljerad granskning av vinstkvantitetsförhållandena å samtliga rikets överlätna utskänkingsrättigheter. På grundval av denna granskning har styrelsen lämnat bolagen direktiv att sänka vinstkvantiteterna för de restauranter vidkommande, för vilka vinstkvantiteterna framstått som oskäligt höga. Kontrollstyrelsen har ock i vissa fall företagit justeringar av vinstkvantiteter för att söka åstadkomma en utjämning de olika restauranterna emellan, så att ej en restaurant tack vare en för stor vinstkvantitet skulle sättas i ett bättre ekonomiskt läge än en annan. Slutligen har kontrollstyrelsen för ett antal restauranter vidkommande företagit sänkningar av vinstkvantiteterna på den grund, att å dessa restauranter allom veterligt utskänkingsföreskrifterna i en betydande utsträckning åsidosatts. Styrelsen har därvid sökt erhålla ett objektivt underlag för sina åtgärder genom att förskaffa sig kännedom om storleken av de olika restauranternas matomsättning. Vid de företagna justeringarna har nödig varsamhet iakttagits. Ännu år 1924 var den totala försäljningen inom den överlätna utskänkingsrörelsen mindre än summan av vinstkvantiteterna. Ifrågavarande försäljning uppgick nämligen detta år till 1,762,817 liter, medan summan av vinstkvantiteterna var 1,819,058 liter. Först med år 1925 ändrades förhållandena något. Försäljningen detta år uppgick nämligen till 1,756,324 liter, medan summan av vinstkvantiteterna var ungefär 60,000 liter lägre eller 1,698,888 liter. Summan av vinstkvantiteterna för år 1926 är ännu något lägre, nämligen 1,642,692 liter. Att märka är dock, att såväl år 1925 som säkerligen även år 1926 ett antal restauranter alltjämt komma att hava en vinstkvantitet, som är större än deras försäljning.

Beträffande starkvinsvinstkvantiteterna kan kontrollstyrelsen inskränka sig till att uttala, att konsumtionsnedgången sedan år 1920 varit så stark, att vinstkvantiteterna alltjämt äro ungefär dubbelt så höga som försäljningen. Det finnes för närvarande knappast någon restaurant i riket, som icke har en vinstkvantitet för starkviner, som överstiger försäljningen.

Restauratörernas inkomster av rusdrycksförsäljningen. Till ytterligare belysning av motionärernas framställning må lämnas följande uppgifter om restauratörernas behållna vinst av rusdrycksförsäljningen under åren 1920—1925:

1920	23,101,632
1921	17,545,175
1922	15,053,080
1923	14,911,236
1924	13,534,457
1925 ¹	13,437,000

Den minskning, som inträtt i fråga om de enskilda restauratörernas behållna inkomst av rusdrycksförsäljningen, beror sålunda icke på att vinstkvantiteterna tillmätts för knappt, utan torde få sättas i samband med dels den efter år 1920 rådande depressionen och de i följd härav minskade restaurantbesöken, dels den fortgående sänkningen av prisnivån.

E. Rusdrycksförsäljningen och turisttrafiken.

Vad motionärerna anfört om önskvärdheten av att turisttrafiken icke menligt påverkas av rusdryckslagstiftningen och dess tillämpning, torde vara beaktansvärt. Kontrollstyrelsen hyser emellertid den uppfattningen, att de av motionärerna uttalade farhågorna äro betydligt överdrivna. Skulle emellertid i något

¹ Preliminär uppgift.

enstaka fall turisttrafikens krav komma i konflikt med vad ett klart och bestämt nykterhetsintresse fordrar, lärer hänsynen till de inre svenska förhållandena i första rummet bliva avgörande.

F. Kontrollstyrelsen och de lokala förhållandena.

Motionärerna sluta sin framställning med att framhålla, att åtskilliga av de åtgärder, kontrollstyrelsen under senare tid vidtagit, bland annat lägga oförtydligt i dagen, att styrelsen saknar blick för de betydande regionala skiljaktigheter, som förekomma i vårt land i såväl ekonomiskt som socialt avseende som ur bebyggelsesynpunkt. Vad som passar i Stockholm passar måhända icke i norra, södra eller västra Sverige, och stads- och lantbefolkningens sedvänjor äro ännu i mycket hög grad olika, uttala motionärerna. Härav draga motionärerna den slutsatsen, att starka skäl föreligga för införande av en sådan decentralisation i handläggningen av rusdrycksärenden, att t. ex. länsstyrelserna erhöillo större befogenhet än vad hittills varit fallet beträffande sagda ärenden.

Den redogörelse, kontrollstyrelsen i det föregående lämnat såväl för styrelsens befattning med utminuteringskontrollen som för styrelsens åtgärder å utskänkningens område, torde ådagalägga, att styrelsen varit fullt medveten om nödvändigheten att anpassa åtgärderna efter de lokala förhållanden, som förefinnas i olika delar av landet. Särskilt åt de skiljaktigheter i vanor, som föreligga mellan lands- och stadsbefolkningen, har kontrollstyrelsen ägnat uppmärksamhet t. ex. i cirkulär nr 71. Med allt beaktande av det berättigade i detta betonande av lokala skiljaktigheter vill kontrollstyrelsen dock framhålla, att även denna synpunkt kan överdrivas. Jämsides med densamma torde nämligen även den synpunkten vara förtjänt av beaktande, att en viss enhetlighet ifråga om bestämmelsernas utformning och tillämpning i olika delar av landet är erforderlig. Allt för stora olikheter kan lika väl framkalla missnöje som en för långt driven uniformering. Styrelsen har så långt det varit möjligt sökt hålla bägge dessa synpunkter i sikte och strävat efter uniformitet, där sådan syntts önskvärd, men samtidigt lämnat de lokala organen rörelsefrihet, där detta funnits motiverat och ej ur nykterhetssynpunkt olämpligt.

Under hänvisning till vad kontrollstyrelsen i det föregående anför, får kontrollstyrelsen hemställa, att utskottet måtte föreslå, att förevarande motioner nr 310 och 311 ej måtte till någon åtgärd föranleda.

I detta ärendes behandling hava t. f. byråcheferna Almgren och Bergvall deltagit med den sistnämnde som föredragande.

Stockholm den 6 mars 1926.

E. THULIN.

Ivar Skantz.

Utminuteringsen av spritdrycker åren 1913, 1916 och 1920 enligt i kontrollstyrelsen förefintliga uppgifter.

Bolaget i	År 1913	År 1916	År 1920	1920 i % av 1913	1920 i % av 1916	Medel- inköp pr motbok i månaden	Kvanti- tetsbe- gränsning 1920
	Liter	Liter	Liter			Liter år 1920	Liter
Stockholm	7,368,139	3,961,365	4,084,569	55.4	103.1	2.84	—
Sundbyberg							
Nynashamn	388,592	202,961	232,608	59.9	114.6	3.09	—
Södertälje							
Vaxholm	76,516	33,758	36,187	47.3	107.2	3.13	—
Norrköping	147,576	116,132	241,886	163.9	208.3	3.07	—
Öregrund	97,231	91,440	84,127	86.5	92.0	2.91	—
Osthammar							
Sigtuna	64,143	35,479	47,515	74.1	133.9	3.20	—
*Uppsala	491,724	435,201	563,219	114.5	129.4	2.89	—
Enköping	188,104	172,871	241,906	128.6	139.9	3.03	—
Nyköping	302,380	240,950	302,554	100.1	125.6	2.72	—
Eskilstuna	395,640	387,868	328,853	83.1	84.8	2.36	12 pr. m.
Torshälla							
Strängnäs	97,319	80,718	100,136	102.9	124.1	3.06	—
Mariefred	46,606	40,874	58,014	124.5	141.9	2.87	—
Trosa	54,732	40,426	48,714	89.0	120.5	3.00	—
Malmköping	172,580	114,170	151,014	87.5	132.3	2.94	—
Linköping	344,114	277,493	499,761	145.2	180.1	2.82	—
Åtvidaberg							
*Norrköping	647,648	530,323	609,035	94.0	114.8	3.10	—
*Söderköping ²	35,023	98,490	123,364	—	125.3	2.85	—
Motala	141,141	109,826	163,599	115.9	149.0	2.83	—
Vadstena	65,039	66,540	97,813	150.4	147.0	2.36	—
Skanninge	80,323	91,705	163,365	203.4	178.1	2.68	—
Valdemarsvik	106,773	107,237	114,883	107.6	107.1	2.90	—
Jönköping	329,788	281,135	391,557	118.7	139.3	2.48	—
Eksjö	208,573	240,431	433,863	208.0	180.5	2.75	—
Vaxjö	367,083	423,366	652,808	177.8	154.2	3.10	—
Ljungby	139,820	145,028	247,572	177.1	170.7	2.34	3 pr. m.
Kalmar	808,938	760,671	846,536	104.6	111.3	2.94	—
Oskarshamn							
Västervik	155,206	104,295	200,067	128.9	191.8	2.88	—
Vimmerby	110,514	113,602	174,776	158.1	153.8	2.59	—
Borgholm	67,924	76,767	101,210	149.0	131.8	2.13	—
Mörbylånga	44,572	73,689	84,412	189.4	114.6	2.98	—
Visby	306,391	297,078	326,117	106.4	109.8	2.79	—
Karlskrona	647,743	525,852	582,097	89.9	110.7	2.60	—
Ronneby	160,545	129,256	186,339	116.1	144.2	2.78	—
Karlshamn	318,120	204,208	302,318	95.0	148.0	2.97	—
Sölvesborg	108,145	73,302	118,103	109.2	150.8	2.70	—
Kristianstad	436,317	264,456	446,607	102.4	163.9	2.57	—
Simrishamn	149,111	117,530	163,213	109.5	138.9	2.71	—
Ängelholm	290,558	220,489	300,037	130.1	136.1	2.96	—
Hässleholm	233,123	158,154	160,576	56.7	101.5	1.72	2 pr. m.
Tomelilla	176,338	126,250	164,980	93.6	130.7	2.76	—
Båstad	112,177	88,531	96,252	85.8	108.7	2.64	—

¹ För Eskilstuna större delen av året.

² Uppgift saknas rörande spirituosahandlarnas utminuteringsen.

Anmärkning: Siffrorna för år 1913, då fri försäljning var rådande, äro ej fullt jämförbara med dem för åren 1916 och 1920.

* anger att en del av försäljningen åren 1913 och 1916 skett genom spirituosahandlare, vilkas försäljning icke ringa utsträckning ägde rum till kunder utom det nuvarande kontrollområdet.

Bolaget i	År 1913	År 1916	År 1920	1920 i % av 1913	1920 i % av 1916	Medel- inköp pr motbok i månaden	Kvanti- tetsbe- gränsning 1920
	Liter	Liter	Liter			Liter år 1920	Liter
*Malmö	1,691,924	1,224,730	1,215,241	71.8	99.2	3.02	—
Svedala							
Landskrona							
Teckomatorp	530,538	409,243	479,025	90.3	117.1	2.82	—
Tågarp							
Ystad	477,963	356,635	370,350	77.5	103.8	2.87	—
Skurup							
*Lund	573,370	472,485	518,807	90.5	109.8	2.85	—
Dalby							
Veberöd							
*Hälsingborg	814,862	491,038	626,794	76.9	127.6	2.84	—
Höganäs							
Skånör	415,707	270,132	287,483	69.2	106.4	3.01	—
Trälleborg							
Anderslöv	562,921	406,822	505,156	89.7	124.2	2.85	—
Eslöv							
Hörby	562,921	406,822	505,156	89.7	124.2	2.85	—
Röstånga							
Höör	249,699	218,786	246,198	98.6	112.5	2.94	—
Löberöd							
Lövestad	249,699	218,786	246,198	98.6	112.5	2.94	—
Sjöbo							
Östraby	351,587	405,415	547,239	155.6	135.0	3.01	—
Halmstad							
Laholm	203,801	201,971	224,524	110.2	111.2	2.84	—
Falkenberg							
Varberg	267,361	267,049	316,641	118.4	118.6	2.72	—
Kungsbacka							
*Göteborg	2,712,265	1,551,589	2,046,231	75.4	131.9	3.17	—
Kungälv							
*Uddevalla	500,541	415,428	513,112	102.5	123.5	2.87	—
Marstrand							
Lysekil	94,207	58,804	71,916	76.3	122.3	2.36	—
Strömstad							
Vänersborg	325,956	208,356	235,245	72.2	112.9	2.77	—
Trollhättan							
Alingsås	159,670	147,929	172,687	108.2	116.7	2.74	—
Borås							
Ulricehamn	269,846	180,557	237,879	88.2	131.7	2.97	—
Amål							
Mariestad	241,885	184,937	149,085	61.6	80.6	2.11	2 pr. m.
Lidköping							
Skara	160,599	113,885	183,157	114.0	160.8	2.77	—
Skövde							
Hjo	531,421	475,604	652,332	122.8	137.2	3.24	—
Falköping							
Grästorp	133,649	153,717	202,953	151.9	132.0	2.62	—
Vara							
Karlstad	100,084	147,232	131,363	131.3	89.2	1.75	6 pr. kv.
Arvika							
Kristinehamn	212,690	219,105	278,294	130.8	127.0	2.90	—
	211,878	172,990	222,197	104.9	128.4	2.35	—
	153,078	186,148	183,960	120.2	135.1	2.17	—
	203,058	190,468	265,915	131.0	139.6	2.53	—
	100,842	80,987	100,063	99.2	123.6	2.41	—
	194,085	169,266	225,012	115.9	132.9	2.68	—
	500,861	505,614	530,672	91.4	105.0	1.64	2 pr. m.
	174,870	102,659	87,461	50.0	85.2	1.35	5 pr. kv.

Anmärkning: Siffrorna för år 1913, då fri försäljning var rådande, äro ej fullt jämförbara med dem för åren 1916 och 1920.

* anger att en del av försäljningen åren 1913 och 1916 skett genom spirituosahandlare, vilkas försäljning i icke ringa utsträckning ägde rum till kunder utom det nuvarande kontrollområdet.

Bolaget i	År 1913	År 1916	År 1920	1920 i % av 1913	1920 i % av 1916	Medel- inköp pr motbok i månaden	Kvanti- tetsbe- gränsning 1920
	Liter	Liter	Liter			Liter år 1920	Liter
Filipstad	272,153	121,887	129,043	47.4	105.9	1.78	6 pr. kv.
Säffle	99,232	88,590	98,776	99.5	11.5	1.94	2 pr. m.
Örebro	572,877	476,263	608,304	106.2	127.7	2.93	—
Askersund	88,713	71,400	68,693	77.4	96.2	2.00	2 pr. m.
Nora	106,402	99,298	118,065	110.0	118.9	2.21	9 pr. kv.
Lindesberg	196,933	87,847	45,407	23.1	51.7	0.99	1 pr. m.
Västerås	442,388	332,613	259,475	58.7	78.0	1.77	2 pr. m.
Sala	350,255	245,945	367,956	105.1	149.6	3.07	—
Köping	166,115	106,929	119,059	71.7	11.3	2.32	—
Arboga	118,679	117,750	181,148	152.6	153.8	2.73	—
Falun	495,721	516,148	481,059	97.0	93.2	1.73	2 pr. m.
Hedemora	185,053	169,639	87,449	47.3	51.6	0.83	1 pr. m.
*Gävle ¹	429,661	547,286	636,473	—	116.3	3.11	—
Söderhamn	249,055	216,890	304,380	122.2	140.3	2.69	—
Hudiksvall	219,305	198,705	278,691	127.1	140.3	2.28	—
Härnösand	220,054	193,609	256,838	116.7	132.7	2.77	—
*Sundsvall ¹	417,178	321,444	450,709	—	140.2	2.94	—
Sollefteå	207,006	95,835	170,564	82.4	178.0	2.88	—
Örnsköldsvik	169,222	135,947	203,942	120.5	150.0	2.46	—
Östersund	356,286	262,898	590,409	165.7	224.6	3.01	—
Umeå	249,331	199,936	116,876	46.9	58.5	0.93	1 pr. m.
Skellefteå	148,888	138,932	194,494	130.6	140.0	1.33	—
Luleå	517,631	398,697	637,120	123.1	159.8	2.73	—
Piteå							
Haparanda							
Hela riket	—	—	—	—	—	2.69	—

¹ Uppgifter saknas rörande spiritnosahandlarnas utminuterung.

Anmärkning: Siffrorna för år 1913, då fri försäljning var rådande, äro ej fullt jämförbara med dem för åren 1916 och 1920.

* anger att en del av försäljningen åren 1913 och 1916 skett genom spiritnosahandlare, vilkas försäljning i icke ringa utsträckning ägde rum till kunder utom det nuvarande kontrollområdet.